2004, ՕԳՈՍՏՈՍ Բ, ԹԻՎ 16 (180)

Քրիստոնյա Հայաստան

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾՆԻ
ԿՐՈՆԱԿԱՆ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ
ԼՐԱՏՎԱԿԱՆ ԵՐԿՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ՄԱՄԼՈ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Վեհափառ Հայրապետն ընդունեց Դանիայի Թագավորության արտգործնախարարին

Օգոստոսի 27-ին Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնում ընդունեց Դանիայի Թագավորության արտաքին գործերի նախարար Պեր Ստիգ Մյուլերին՝ Դանիայի Թագավորությունում Հայաստանի Հանրապետության արտակարգ եւ լիազոր դեսպան Վլադիմիր Կարմիրշալյանի ուղեկցությամբ:

Վեհափառ Հայրապետը, ողջունելով Դանիայի արտգործնախարարի այցը Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածին, անդրադարձավ Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու առաքելությանը, ապա՝ երկու ժողովուրդների եւ պետությունների միջեւ հաստատված սերտ կապերին:

«Ուրախ ենք, որ եկեղեցական առումով եւս ջերմ հարաբերություններ են ձեւավորվել, եւ այդ ասպարեզում արձանագրվել հաջողություններ»,- նշեց Նորին Սրբությունն իր խոսքում՝ հիշատակելով երկու եկեղեցիների արդյունավետ համագործակցության մասին:

Հանդիպման ընթացքում խոսվեց նաեւ ղարաբաղյան հակամարտության խաղաղ կարգավորման խնդրում Հայաստանի եւ Ադրբեջանի հոգեւոր պետերի դերի եւ կարեւոր առաքելության մասին: Անդրադարձ եղավ դանիաբնակ հայ համայնքի գործունեությանն ու խնդիրներին:

Հանդիպման ավարտին Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն իր գոհունակությունը հայտնեց Դանիայի Թագավորության իշխանություններին՝ այն ողջ օգտակարության եւ աջակցության համար, որ անցյալ դարում եւ վերջին տարիներին Դանիան ցուցաբերել է հայ ժողովրդի նկատմամբ:

Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը մեկնեց Խարկով

Օգոստոսի 23-ին Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը հովվապետական այցով մեկնեց Ուկրաինայի հայոց թեմ, ուր Խարկով քաղաքում օգոստոսի 24-ին կատարեց տեղի նորակառույց Ս. Հարություն եկեղեցու օծումը:

Ս. Հարություն եկեղեցու օծման արարողությունը ներառված էր Խարկովի հիմնադրման 350-ամյակի տոնակատարությունների շրջանակում: Եկեղեցու հիմքերը դրվել են դեռեւս 2000 թ. հուլիսի 1-ին: Այն Արեւելյան Ուկրաինայի առաջին հայկական եկեղեցին է: Նախատեսվում է եկեղեցական համալիրն ամբողջացնել նաեւ կիրակնօրյա դպրոցով եւ այլ շինություններով, որոնք կծառայեն հայ համայնքի հոգեւոր-մշակութային կյանքի արդյունավետ կազմակերպմանը:

Այցի ընթացքում Նորին Սրբությունը հանդիպումներ ունեցավ մարզպետի, Խարկովի քաղաքապետի, Խարկովի Նիկոդիմ միտրոպոլիտի եւ այլ պաշտոնատար անձանց հետ:

Վեհափառին ուղեկցում էին Տ. Ներսես արք. Պոզապալյանը եւ Տիրան աբղ. Պետրոսյանը՝ որպես գավազանակիր:

Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. ԳԱՐԵԳԻՆ Բ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ՕՐՀՆՈՒԹՅԱՆ ԽՈՍՔԸ ՆՈՐ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՏԱՐՎԱ ԲԱՑՄԱՆ ԱՌԻԹՈՎ

Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնից Հայրապետական սիրով օրհնում ենք բոլոր մանկավարժներին, ուսանողներին ու աշակերտներին եւ շնորհավորում ուսումնական տարվա վերաբացման առիթով:

Գիտելիքի օրվա լուսաբաղձ խորհրդով սկսվում է ուսումնական մի նոր տարի, նոր սկիզբ՝ նոր հույսերով ու ծրագրերով: Սկսվում է եռանդագին աշխատանքի ու նվիրումի, ջանասիրության, գիտելիքների ամբարման ու արժեքների ճանաչման. հոգեւոր ու մտավոր հասունացման եւս մեկ շրջան:

Սիրելի մանկավարժներ, կրթության ասպարեզի սպասավորներ եւ ուսանողներ ու աշակերտներ, Մեր աղոթքն ու մաղթանքն է, որ ձեր միասնական ջանքերով ուսումնական տարին լինի արգասավոր իր արդյունքներով, որոնք պիտի լուսավորեն ձեզանից յուրաքանչյուրի եւ ողջ մեր ժողովրդի ճանապարհը ու ծառայեն աստվածապարգեւ մեր Հայրենիքի առաջընթացին:

Թող Աստված շնորհազարդի բոլորիդ եւ առատապես օրհնի ու հանապազ պահպանի Իր Ամենախնամ հովանու ներքո: Ամեն:

Օրհնությամբ՝

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

Վեհափառ Հայրապետը մրցանակներ հանձնեց տարվա լավագույն ուսուցիչներին

Օգոստոսի 30-ին Վեհարանի հանդիսությունների սրահում, բարձր նախագահությամբ Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի, տեղի ունեցավ հանդիսություն, որի ընթացքում «Լավագույն ուսուցիչ-2004» մրցույթին մասնակցած տարբեր առարկաների 53 ուսուցիչներ, ձեռամբ Հայոց Հայրապետի, ստացան վկայականներ եւ դրամական պարգեւներ: Բարերարը ամերիկաբնակ Ժիրայր Գաբրիելյանն էր:

Ներկաներին առաջինը ողջունեց Ներսես արք. Պոզապալյանը՝ նշելով, որ առավել ուշադրություն պետք է դարձնել ուսուցիչների հոգսերին ու ամեն ջանք գործադրել՝ նպաստելու նրանց առաքելության լիակատար իրականացմանը: Այնուհետեւ ներկաներին իր խոսքն ուղղեց ՀՀ կրթության եւ գիտության նախարար Սերգո Երիցյանը:

«Միշտ էլ Հայ Առաքելական Եկեղեցին իր բազմադարյան պատմության ընթացքում եղել է ուշադիր ուսուցչի նկատմամբ, քանզի հենց հայ հոգեւորականներն են եղել ուսուցիչներ»,- նշեց նա:

Սերգո Երիցյանը նաեւ հավելեց, որ Վեհափառ Հայրապետի առաջարկությամբ հետայսու «Տարվա լավագույն ուսուցիչ» մրցույթի շրջանակներում գնահատանքի պիտի արժանանան ինչպես Հայաստանի, այնպես էլ հայապահպանության գործում իրենց կարեւոր նպաստը բերող սփյուռքահայ ուսուցիչները:

Վկայականների եւ խրախուսական պարգեւների հանձնումից հետո ներկաներին իր օրհնությունն ու գնահատանքը փոխանցեց Նորին Սրբությունը: Նա իր խոսքում մեկ անգամ եւս նշեց, որ հայ ուսուցչի կերպարը միշտ էլ սերտորեն կապված է եղել Հայոց Եկեղեցու անվան հետ, եւ որ՝ Հայ Եկեղեցին իր ամբողջական զորակցությունը պիտի բերի հայ դպրության ծաղկման գործին:

«Գիտենք, որ դյուրին չէ ձեր աշխատանքը, որ այն պահանջում է հանձնառություն, զոհաբերություն, նվիրումի ոգի: Բայց վստահ ենք, որ կարեւորությունը ձեր առաքելության գիտակցում եք, որ ձեր ձեռքերում է կերտվում ոչ միայն այսօրը մեր կյանքի, ոչ միայն վաղվա օրը մեր հայրենիքի, այլ նաեւ ընդհանրապես հայրենիքն ինքնին՝ իր լինելությամբ եւ հավերժությամբ: Եվ հավատում ենք, որ այս գիտակցությունը ոգի է ներշնչում ձեզ, որպեսզի չտկարանաք դժվարությունների առջեւ եւ չթերանաք ձեր աշխատանքների մեջ. գիտության հետ ջամբե՛ք հայրենասիրության ոգի, ազգային գիտակցություն, որով եւ պայմանավորված է մեր ժողովրդի լավատեսությունն իր կյանքի նկատմամբ»,- նշեց Հայոց Հայրապետը:

Հանդիսությանը գեղարվեստական մասով հանդես եկավ Մայր Աթոռի եւ ՀԲԸՄ-ի՝ Նոր Նորքի հայորդյաց տան «Հայկազունք» ազգագրական երգի ու պարի համույթը:

Միջոցառմանը մասնակցում էին բարձրաստիճան հոգեւորականներ, Գերագույն հոգեւոր խորհրդի անդամներ, ՀՀ ԱԺ Գիտության, կրթության, մշակույթի եւ երիտասարդության հարցերի մշտական հանձնաժողովի նախագահի Հրանուշ Հակոբյանը, Համահայկական կրթական առաջին խորհրդաժողովի մասնակիցները եւ բազմաթիվ հյուրեր:

***

Հանդիսության ավարտին Վեհափառ Հայրապետն ընդունեց նաեւ Համահայկական կրթական առաջին խորհրդաժողովի մասնակիցներին՝ ուղեկցությամբ ՀՀ կրթության եւ գիտության նախարար Սերգո Երիցյանի:

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը մեկ անգամ եւս ողջունեց ներկաներին՝ հորդորելով առավել ջանասիրությամբ ու նվիրումով լծվել հայապահպանման սրբազան գործին:

Մասնակիցներն իրենց հերթին շնորհակալություն հայտնեցին Հայոց Հայրապետին Համահայկական կրթական առաջին խորհրդաժողովի կազմակերպմանն ու աշխատանքներին աջակցելու համար՝ վստահություն հայտնելով, որ ինչպես անցյալում, այնպես էլ այսօր Հայ Առաքելական Եկեղեցին իր կարեւոր նպաստը կբերի հայորդիների կրթման գործում:

Հանդիպման ընթացքում անդրադարձ եղավ մայրենի լեզվին վերաբերող խնդիրներին, կրթական միասնական ծրագրերի համատեղ մշակմանը, սփյուռքահայ ուսուցիչների վերապատրաստման ծրագիր իրականացնելու Վեհափառի նախաձեռնությանը:

Տես՝ էջ 2

15-31 օգոստոսի

ՏՈՆԵՐ, ՍՈՒՐԲԵՐ, ՍՐԲՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Օգոստոսի 15-ին Սբ. Աստվածածնի Վերափոխման տոնն էր:

Սբ. Կույսի Վերափոխման տոնը Հայ Առաքելական Եկեղեցու 5 տաղավար տոներից մեկն է: Վերափոխման տոնի օրը՝ Սբ. Պատարագի արարողության ավարտից հե-

տո, կատարվում է նաեւ խաղողի օրհնություն եւ բաժանվում հավատացյալ ժողովրդին: Վերափոխման տոնը վերստին մեզ հարության եւ հավիտենական կյանքի հույսն է ներշնչում: Այսպիսով քրիստոնեական կրոնը մխիթարում է մեզ, վստահեցնում, որ մեր ցավերը, դժվարություններն ու զրկանքները վերջ պիտի ունենան, սրբում է մեր արցունքները եւ մեզ խոստանում մի այլ երանելի կյանք: Այս առումով շատ դժվար է անհավատների՝ աթեիստների համար: Անաստվածությունը եւս ինչ-որ իմաստով կարելի է յուրահատուկ կրոն կոչել: Քրիստոնեական մեծ գրողներից մեկն ասում է, որ անաստվածի կրոնի մեջ մարդկային վշտերը խունկ են ծխում. մահը զոհարանն է, դագաղը՝ զոհասեղանը, եւ անէությունը՝ նրա աստվածը: Վատ կյանքի ընթացքը, սնափառությունը, սեփական անձի մասին բարձր կարծիքը եւ նման այլ արատներ դժոխք են տանում: Այդ իսկ պատճառով՝ միշտ պետք է հետեւել այս խորհրդաստ խորհրդին. *«Երբ դու ծնվեցիր, ամենքը ուրախ էին քո շուրջը, մինչդեռ դու լալիս էիր: Ջանա այնպես ապրել, որ մահվանդ օրը, երբ ամենքը լաց լինեն քո շուրջը, դու ուրախ լինես՝ զգալով, որ բարձրանում ես առ Աստված հավիտենական կյանքի համար»:*

Օգոստոսի 24-ին Սբ. Աստվածածնի ծնողների՝ Հովակիմի եւ Աննայի, ինչպես նաեւ յուղաբեր կանանց տոնն էր, 26-ին՝ *Եբեմիա մարգարեի:*

Հայտնի է, որ Աստծուն հավատարիմ մարգարեները եւ Քրիստոսի առաքյալները այս կյանքում դաժան հալածանքների են ենթարկվել եւ ի վերջո սպանվել: Այս իրողությունը ոմանց կարող է հուսահատության մեջ գցել, որովհետեւ եթե Աստծուն նախանձախնդիր մարդիկ նման հալածանքներ են կրել, ապա ի՞նչ կլինեն սովորական հավատացյալները: Նշանակում է Աստված է թույլ տալիս չարիքի ազդեցությունը: Եվ զարմանալի է, որ Աստվածաշնչում ասված է. «Չարիք չի լինի, եթե Աստված չանի» (Ամոս Գ 6): Սակայն չար բառը երկու իմաստ ունի. առաջինը՝ անառակությունը եւ ուրիշ այլ արատներն են, սակայն չարիք են կոչվում նաեւ քաղցը, մահը, հիվանդությունը եւ այլն, որոնք եւ պատճառ են դառնում առաքինության: Սրբերից մեկն ասում է. «Բժիշկը լավն է ոչ միայն այն ժամանակ, երբ հիվանդին տանում է բնության մեջ, կամ մեկ այլ հաճելի տեղ, այլ նաեւ այն ժամանակ, երբ տանջում է քացախով, ծարավով, զրկելով լույսից՝ ծածկում սենյակում»: Մարդիկ ցանկանում են երջանկություն: Բայց երջանկություն հասկացությունն այնքան անորոշ է, որ մարդը, ձգտելով երջանկության, երբեք չի կարող որոշակիորեն ասել, թե ինչ է ցանկանում: Երջանկություն ասելով մարդիկ հիմնականում հասկանում են մարմնական եւ հոգեւոր բարիքներ վայելելու երանելի վիճակը: Սակայն աշխարհահռչակ փիլիսոփաներից մեկն ասում է. «Մարդն այդ պատկերացմամբ ուզում է երջանկություն, բայց որքան հաճախ է մարմնի թուլությունը նրան ետ պահել շվայտությունից, որի մեջ նրան կարող էր գցել հիանալի առողջությունը»: Այդ իսկ պատճառով երջանիկ լինելու համար անհրաժեշտ է գործել իմաստուն միջոցներով, որոնք են պահքը, ժուժկալությունը, աղոթքը, զսպվածությունը եւ այլն: Մարդկության հարուստ փորձը ցույց է տալիս, որ դրանք, որպես կանոն, նպաստում են մարդու առաքինի եւ բարեպաշտ դառնալուն:

Օգոստոսի 28-ին՝ շաբաթ օրը, Քրիստոսի 12 աշակերտներից Թովմասի, Հակոբոսի եւ Շմավոնի տոնն էր, իսկ 29-ին՝ Աստվածածնի գոտու գյուտի:

Օգոստոսի 30-ին սբ. Ստեփանոս Ուլնեցու, Գոհարինե, Ծամիդես, Տյուքիկոս վկաների տոնն էր, 31-ին՝ Եզեկիել մարգարեի, Եզր եւ Զաքարիա քահանաների:

Հետաքրքիր մարգարեություն է արել Եզեկիել մարգարեն աշխարհի վախճանի մասին, որը համընկնում է Հովհաննու Հայտնության գրքում հիշատակված սատանայի պարտության դրվագին: Հովհաննու Հայտնության գրքում ասվում է, որ սատանան, աշխարհի վախճանին ազատ արձակվելով, պիտի մոլորեցնի մարդկանց, իր ձեռքն առնի Գոգը եւ Մագոգը՝ շրջապատելու համար սրբերի բանակներն ու սիրելի քաղաքը (Ի 7-8): Սիրելի քաղաքը Սուրբ Եկեղեցին է, եւ սատանան պիտի պատերազմի Եկեղեցու դեմ՝ հնարավոր բոլոր միջոցներով: Սուրբ Գրիգոր Տաթեւացին ասում է, որ մինչեւ ազատ արձակվելը եւ Նեռի թագավորության հաստատվելը՝ սատանան ունենալու է մի քանի նախակարապետ, որոնցից են հերձվածողները եւ աղանդները: Հովհաննես առաքյալի ընդհանրական թղթում էլ ասվում է, որ Քրիստոսին ճշմարտապես չհավատացող բոլոր հոգիները Նեռինն են (Ա Հովհ. Դ 3): Մագոգը հիշվում է Ծննդոց գրքում՝ իբրեւ Նոյի որդի Հաբեթի երկրորդ որդին (Ժ 2), իսկ Եզեկիելի մարգարեության մեջ նրա սերունդները հիշատակվում են որպես հմուտ աղեղնավորներ (Եզեկ. ԼԸ, ԼԹ): Գոգը, որին եւս հիշատակում է Եզեկիել մարգարեն, բացի հատուկ անուն լինելուց, նաեւ ամաղեկացիների թագավորների տիտղոսն էր, ինչպես փարավոնը՝ եգիպտացիների, իսկ կեսարը՝ հռոմեացիների: Իսկ ամաղեկացիները սերել էին Եսավի թոռ Ամաղեկից (Ծննդ. ԼԶ 10-12): Պատահական չէ, որ մորմոնական եկեղեցու ամբողջական անվանումն է՝ «Վերջին օրերի սրբերի Հիսուս Քրիստոսի եկեղեցի», որովհետեւ նրանք հավատում են վերջին օրերին Իսրայելի տասը ցեղերի վերականգնմանը: Այդ կարծիքն ընդունված է եղել նաեւ հնում: Գրիգոր Տաթեւացին «Գիրք հարցմանց»-ում Գոգի եւ Մագոգի մասին գրում է, որ իրեական տասը ցեղերն աշխարհի վախճանին վերականգնվելու են եւ հավաքվելու են Երուսաղեմում (էջ 708): Սակայն նույնիսկ բազում ժողովուրդների օգտագործելով իր չար նպատակի համար՝ սատանան, այնուամենայնիվ, վերջնականորեն պարտվելու է, եւ բոլոր մարդիկ գալու են ճշմարիտ հավատքի ՝ ճանաչելով Ճշմարիտ Աստծուն: «Ու պիտի իմանան, որ Ես եմ Տերը»,- ասում է Աստված Եզեկիելի մարգարեության մեջ (ԼԸ 23):

Մարգարեներ եւ գուշակներ

Անդրադառնանք նաեւ գուշակների եւ մարգարեների տարբերության հարցին: Մարգարեները փոխանցել են այն, ինչ նրանց ասել է Աստված: Մինչդեռ գուշակությունները միմյանց հետ կապ չունեցող գրվածքներ կամ ասված խոսքեր են: Իսկ մարգարեությունները կապված են իրար հետ եւ լրացնում են միմյանց: Գուշակություններն առանձին անձանց կամ ժողովուրդների մասին են, մինչդեռ աստվածաշնչյան մարգարեությունն ընդգրկում է ողջ մարդկությունը: Մարգարեությունները մեզ համար կարեւոր են հատկապես նրանով, որ նրանցում Հիսուս Քրիստոսին վերաբերող շատ խոսքեր կան, որ կատարվել եւ կատարվելու են իրենց ժամանակին:

Հայտնի է, որ Մովսեսը վճռական պահերին Աստծուց խորհուրդ էր հարցնում, եւ իմանալով Տիրոջ կամքը՝ հնազանդվում էր եւ հետեւելով Աստծո թելադրանքին՝ առաջնորդում ժողովրդին: Շատ աղանդներ իրենց նմանեցնում են աստվածաշնչյան այս կամ այն պատմությանը: Օրինակ՝ մորմոնական աղանդի պատմությունը՝ իր հայտնություններով, նմանեցված է հինկտակարանյան Իսրայելի պատմությանը, այն տարբերությամբ, որ այստեղ Թագավորն ու Մարգարեն՝ մորմոնական աղանդի առաջին նախագահն է: Աղանդների հետեւորդները պետք է իմանան, որ նաեւ սուտ մարգարեներ կան, որոնք մոլորություն են տարածում: Հովհաննու Հայտնության մեջ ասվում է. «Տեսա, որ սուտ մարգարեի բերանից ելնում էին երեք անմաքուր ոգիներ» (ԺԶ 13), կամ՝ «Եվ բռնվեց գազանը ու նրա հետ եղող սուտ մարգարեն, որ նրա առաջ նշաններ էր գործում. դրանցով մոլորեցնում էր նրանց» (ԺԹ 20): Աստվածաշունչն ասում է, որ այդ սուտ մարգարեներին ներշնչողը սատանան է, որն ի վերջո պիտի պատժվի. «Եվ երկնքից, Աստծու մոտից կրակ պիտի իջնի,- ասվում է Աստվածաշնչում,- ու պիտի լափի նրանց եւ նրանց զորագլխին՝ Սատանային, որը մոլորեցրեց նրանց (Հայտն. Ի 9): Աղանդավորական շարժումների պատմությունը ցույց է տալիս, որ նրանք ծագել են մարգարեական հողի վրա, բայց իրականում այդ մարգարեությունները չեն կատարվել ո՛չ անցյալում եւ ո՛չ էլ՝ ներկայում: Մինչդեռ Աստվածաշնչի բոլոր մարգարեությունները կատարվել են, եւ ապագայի համար սահմանվածները եւս պիտի կատարվեն: Սակայն, օրինակ, մորմոնական «Վարդապետություն եւ Ուխտեր» գրքում առկա մարգարեություններից ոչ մեկը մինչեւ օրս չի կատարվել: Նույնն են նաեւ ադվենտիստների՝ Քրիստոսի Երկրորդ գալստյան մասին գուշակությունները, Եհովայի վկաների՝ Արմագեդոնի զանազան տարեթվերի մասին գուշակությունները եւ այլն: Մոլորյալ, միամիտ շարքային աղանդավորները, չգիտես ինչու, մատների արանքով են նայում իրենց հրամցված տարբեր մարգարեությունների չիրականացված լինելու հանգամանքին, մինչդեռ, ըստ Հին Կտակարանի, եթե չի կատարվում մարգարեի ասածը, նրան քարկոծում են, որպեսզի չմոլորեցնի ժողովրդին: Այս է որեւէ մարգարեության ստուգման սկզբունքը. եթե այն չի կատարվում, ուրեմն սուտ է: Հենց այս սկզբունքն է, որ հմտորեն շրջանցվում է կամ էլ այլաբանորեն մեկնաբանվում այսօրվա աղանդների ղեկավարության կողմից: Այս իմաստով որոշ աղանդների առաջնորդներ հայտնվել են շատ խղճալի վիճակում. նրանք ստիպված պիտի բացատրեն, թե ինչու չեն կատարվել իրենց նախորդների մարգարեությունները:

Տեր Արամ քհն. ՄԱԿԱՐՅԱՆ

Հոգեհանգիստ Վազգեն Ա Կաթողիկոսի մահվան 10-րդ տարելիցի կապակցությամբ

Օգոստոսի 18-ին Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնում, հանդիսապետությամբ Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի, կատարվեց հոգեհանգիստ Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Վազգեն Ա Կաթողիկոսի մահվան 10-րդ տարելիցի առիթով:

Տ. Ներսես արք. Պոզապալյանն իր խոսքում անդրադարձավ Վազգեն Ա Հայրապետի անցած բեղմնավոր ուղուն՝ շեշտելով Հայոց Հայրապետի շինարարական գործունեության, հոգեւորականների պատրաստության եւ Մայր Աթոռի պայծառացմանն ուղղված նրա ջանքերի մասին:

Հոգեհանգստյան արարողությանը մասնակցում էին բարձրաստիճան հոգեւորականներ, հավատացյալներ եւ մի խումբ ռումինահայեր:

ՄԱՄԼՈ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Նոր նշանակում Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնում

Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի հայրապետական բարձր տնօրինությամբ Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնի միաբան Տ. Անուշավան վարդապետ Ժամկոչյանը նշանակվել է Երեւանի Սբ. Գրիգոր Լուսավորիչ Մայր եկեղեցու հոգեւոր հովիվ:

Հոգեշնորհ հայր սուրբը Գերմանիայի Վիլհելմի համալսարանում կանոնական իրավունքի ասպարեզում գիտությունների թեկնածուի աստիճան ստանալուց հետո վերադարձել է հայրենիք՝ իր հոգեւոր ծառայությունը շարունակելու Մայր Աթոռում:

Անուշավան վրդ. Ժամկոչյան

(ավազանի անունը՝ Անդրանիկ)

Ծնվել է 1971-ին Էջմիածին քաղաքում:

Միջնակարգ կրթությունն ստացել է Վահան Ռշտունու անվան թիվ 11 միջն. դպրոցում:

1989-1994 թթ. սովորել է Գեւորգյան հոգեւոր ճեմարանում՝ պաշտպանելով ավարտաճառ՝ «Մովսես Ջուղայեցու «Ժողովածու ի պետս բանասիրաց» թեմայով:

1993-ին ձեռնադրվել է սարկավագ:

1995-ին ձեռնադրվել է կուսակրոն քահանա՝ ձեռամբ Տ. Ասողիկ եպս. Արիստակեսյանի:

1994-98 թթ. որպես ազատ ունկնդիր ուսանել է Երեւանի Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիայում՝ միաժամանակ Գեւորգյան հոգեւոր ճեմարանում դասավանդելով եկեղեցական երաժշտություն:

1998-2000 թթ. հոգեւոր երաժշտություն է ուսանել Գերմանիայի Զագսն-Անհալտի Հալլը/Զաալը քաղաքի Բարձրագույն Ավետարանական հոգեւոր երաժշտության դպրոցում:

2000-2001 թթ. Մարտին Լյութեր համալսարանում ուսանել է գերմաներեն լեզու:

2001 թ. Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնում պաշտպանել է վարդապետական թեզ՝ «Կոմիտասը եւ Հայ Եկեղեցին» թեմայով:

2001-ից «Իրավաբանություն եւ Եկեղեցու իրավունք» է ուսանել Գերմանիայի Մարտին Լյութեր համալսարանի իրավաբանության ֆակուլտետում:

2002-2004 թթ. Վիլհելմի համալսարանում ուսանել է Եկեղեցու կանոնական իրավունք:

2004 թ. «Հայ Եկեղեցու իրավունքի հիմունքները 4-20-րդ դարերում» թեմայով պաշտպանել է թեկնածուական թեզ՝ կանոնական իրավունքի ասպարեզում ստանալով գիտությունների թեկնածուի աստիճան:

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ ՍԲ. ԷՋՄԻԱԾՆԻ
ՏԵՂԵԿԱՏՎԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳ

ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՆԵՐ

ԳԵՎՈՐԳ Բ ԳԱՌՆԵՑԻ
(876-897)

Զաքարիա Ա Ձագեցուն կաթողիկոսական աթոռին փոխարինեց Գեւորգ Բ Գառնեցին՝ ծնված Կոտայք գավառի Գառնի գյուղաքաղաքում: Հովհաննես Դրասխանակերտցին նրան ներկայացնում է որպես կաթողիկոսական տան պաշտոնյա այր: Հավանաբար մինչեւ ընտրությունը եղել է եպիսկոպոս եւ դարձել է Հայոց հայրապետ՝ շնորհիվ Աշոտ Բագրատունու, որը հրամայում է ձեռնադրել «ընտրեալ զայր պաշտօնական յառաջնորդութիւն տանս Թորգոմայ»: Չնայած Դրասխանակերտցու այս տեղեկությանը՝ Մ. Օրմանյանը հակված է կարծելու, որ ընտրության հարցում եպիսկոպոսներն ու նախարարները անմասն չեն մնացել, թեեւ իշխանաց իշխան Աշոտ Բագրատունու կամքը գերակշիռ է եղել: Գեւորգ Գառնեցու ձեռնադրությունը կատարվել է մեծ շուքով, ինչպես հավաստում է Ասողիկը՝ «յաւուրս տօնի Թլփատութեան տեառն»: Դա Աստվածահայտնության ութօրյակն է, որն ըստ Օրմանյանի՝ համապատասխանել է 877 թվականի հունվարի 13-ին կամ Հայոց տոմարով՝ ահեկան ամսի 28-ին: Հավանաբար եղել է ուսյալ անձնավորություն, սակայն նրա գրական եւ իմաստասիրական գործունեության մասին պատմությունը տեղեկություններ չի պահպանել:

Մինչեւ Աշոտ Բագրատունու թագավոր հռչակվելը՝ նրա կաթողիկոսությունն անցել է խաղաղ պայմաններում: Իշխանաց իշխանի հզոր բազուկը՝ շնորհիվ ճկուն ու հավասարակշռված քաղաքականության եւ կաթողիկոսի աջակցության, երկիրը պահում էր խաղաղության մեջ: Ապագա թագավորը մեծ քաղաքագետ էր եւ կարողացավ իր իշխանությանը ենթարկել թե՛ հայ ավատատերերին եւ թե՛ արաբ իշխաններին, որոնք տիրույթներ էին ձեռք բերել 774-775 թթ. ապստամբության ճնշումից հետո: Պատմիչների տեղեկությունների համաձայն՝ հայ նշանավոր ավատատերերից էին Գրիգոր-Դերենիկ Արծրունին, Տարոնի կյուրապաղատ Աշոտ Բագրատունին, Մոկքի իշխան Մուշեղ Բագրատունին, Անձեւացյաց իշխան Գուրգեն Արծրունին, Սյունյաց Վասակ Իշխանիկը, Վասակ Գաբուռ Սյունին, Վրաց Ատրներսեհ Բագրատունին եւ շատ ուրիշներ: Արաբ իշխաններից էին Յամանիկը՝ Պարսավի կողմերում, Աբըլաբաս Կայսիկը, որ տիրում էր Ապահունիքին եւ շրջակա գավառներին, Ահմադ-իբն-Խալիդը՝ Տարոնի կողմերում եւ ուրիշներ: Օգտվելով նախարարների որոշ անհամաձայնություններից՝ Ահմադ-իբն-Խալիդը կամ Հալթի որդի Ահմադն անգամ արշավեց մինչեւ Դվին, սակայն հանդիպելով Աբաս սպարապետի կողմից առաջնորդվող հայկական զինված ուժերի դիմադրությանը՝ ստիպված էր ետ նահանջել: Օգտվելով այդ կացությունից՝ հայ իշխանները փորձում էին իրար ձերբակալել եւ ժառանգական տիրույթների ինչ-ինչ հարցեր լուծել: Բոլոր նմանօրինակ դեպքերում հայոց կաթողիկոսը հանդես էր գալիս հաշտարարի դերում:

Աշոտ Բագրատունի իշխանաց իշխանի եւ բյուզանդական կայսր Բարսեղ (հմմ՛ Վասիլ) Ա-ի միջեւ հաստատվեցին բարեկամական հարաբերություններ: Վերջինս ծնվել էր Ադրիանուպոլսի գավառում, սակայն նրա հայրը Տարոնի Թիլ գյուղից էր: Բարսեղ կայսրը պարծենում էր իր հայ լինելու համար եւ իրեն վերագրում Արշակունիներից ծագում ունենալը: Կայսերական արքունիքում, սկսելով ստորին պաշտոններից, նա արագ թռիչք ունեցավ՝ դառնալով Միքայել Գ կայսեր գահակից կեսարը: Օգտվելով կայսեր ամեն սահման անցնող ցոփ, շվայտ ու անառակ կենսակերպից՝ Բարսեղն անցավ դավադիրների գլուխ եւ նրան սպանելով՝ 867 թվին տիրեց կայսերական գահին՝ դառնալով Բյուզանդիայի առավել նշանավոր կայսրերից մեկը: Կայսր դառնալուց հետո Բարսեղին Արշակունյաց ծագում վերագրելը լայն տարածում գտավ թե՛ հայերի եւ թե՛ օտարների մեջ: Վարդան պատմիչի հավաստմամբ՝ այդ գյուտը կատարել է Տարոնից Վահան անունով մի եպիսկոպոս, իսկ հույների շրջանում այդ հայտնագործությունը վերագրվում է Փոտ պատրիարքին, որը Բարսեղ Ա կայսեր կողմից զրկվելով պատրիարքական աթոռից՝ այս ձեւով փորձում էր ձեռք բերել նրա համակրանքը: Եվ իրոք էլ, ի վերջո, 877-ին նա կրկին տիրացավ պատրիարքական աթոռին: Կայսեր Արշակունյաց ծագումը լուսապսակի մեջ առնելու համար՝ անգամ Սահակ Պարթեւի տեսիլքից հատված էր առաջ քաշվում, եւ Վարդան պատմիչի հավաստմամբ՝ Բյուզանդիայում Արշակունի գահակալի հանդես գալով՝ կարծես թե իրականանում էր Սահակի տեսիլքը:

Հազիվ թե կարելի է մտածել, որ Բարսեղ կայսրը շատ էլ հավատում էր իր Արշակունյաց ծագմանը, սակայն անմիջապես հասկացավ դրա կարեւորությունը, որովհետեւ իր թագավորությունը դրա շնորհիվ օրինական բնույթ էր ձեռք բերում: 876 թին նա Նիկիտ անունով մի ներքինու ուղարկեց Հայաստան՝ խնդրելով Աշոտ Բագրատունուն՝ որպես թագադիր ասպետի, իրեն թագ ուղարկել, քանի որ կամենում էր թագադրվել Բագրատունիների կողմից: Աշոտ Բագրատունին, որի պետական եւ անձնական խնդիրների մեջ կարեւոր դեր եւ նշանակություն ուներ կայսրության հետ բարեկամական հարաբերությունների հաստատումը, կատարեց կայսեր խնդրանքը եւ տասը հազար արծաթ դրամ էլ ուղարկեց կայսեր կառուցած նորաշեն եկեղեցուն՝ որպես ընծա: Մ. Օրմանյանը, չնայած որոշ ուսումնասիրողների վերապահ վերաբերմունքին այս տեղեկությանը, հիշյալ իրադարձությունները համարում է վավերական եւ նշում, որ դրանք իրենց հաստատումն են գտնում Բարսեղ կայսեր կողմից Աշոտ Բագրատունուն արքայական թագ ուղարկելու փաստի մեջ: Շատ հնարավոր է, որ հայազգի կայսրը հայադավան էր, ուստի երկու երկրների միջեւ հարաբերությունները հաստատվեցին առանց դավանաբանական խնդիրներ հարուցելու: Եթե անգամ կայսրը քաղկեդոնական էր, այնուամենայնիվ, նա ոչ դաշինքի եւ ոչ էլ դավանության հետ կապված պահանջներ առաջ չքաշեց:

Մինչեւ Աշոտ Բագրատունու թագավորելը՝ մեծ հռչակ ստացավ Մաշտոց վարդապետը, որն ավելի ուշ արժանացավ կաթողիկոսական աստիճանի: Մաշտոցը եղիվարդեցի Գրիգոր քահանայի որդին էր, որը գալով Սոթք գավառի Մաքենոց վանքը՝ աշակերտում է Ստեփանոս վարդապետին, իսկ Սյունյաց Դավիթ եպիսկոպոսը նրան ձեռնադրում է քահանա: Մաշտոցն այնուհետեւ անցնում է Արտավազդի անապատ, իսկ այստեղից էլ՝ Սեւանա կղզու անապատը, որտեղ էլ իր ճգնակյաց վարքի եւ մեծ գիտելիքների շնորհիվ դառնում է վանքի առաջնորդ: Նրա հռչակը՝ որպես սրբակյաց մարդու, տարածվում է երկրով մեկ՝ հատկապես Սյունիքում: Նրա օրոք մեծանում է Սեւանա վանքի միաբանությունը, որն առաջնորդվում էր սուրբ Բարսեղի կազմած կանոնադրությամբ:

Շարունակությունը՝ էջ 4

ԶԱՔԱՐԻԱ Ա ՁԱԳԵՑԻ

Օգոստոսի 15-ին՝ Ս. Աստվածածնի Վերափոխման տոնի օրը, Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնում, հանդիսապետությամբ Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի, մատուցվեց հանդիսավոր Ս. Պատարագ: Պատարագիչն էր Արարատյան հայրապետական թեմի առաջնորդական փոխանորդ Տ. Նավասարդ եպս. Կճոյանը:

Ս. Պատարագի ավարտից հետո եկեղեցականաց թափորը շարժվեց դեպի Ս. Տրդատի բաց խորան, ուր ձեռամբ Գարեգին Բ Կաթողիկոսի կատարվեց խաղողօրհնեքի արարողությունը:

Սրբազան արարողությանը ներկա էին բարձրաստիճան հոգեւորականներ եւ «Մեկ ազգ, մեկ մշակույթ» համահայկական փառատոնի մասնակիցները:

Ներբող՝ [նվիրված] ամենօրհնյալ Տիրուհու՝ Աստվածածնի եւ միշտ Կույս Մարիամի Ննջմանը

Սկիզբը՝ թիվ 15

Նա մեզ ընծայվեց՝ որպես արեւելք, որ ծագեցրեց մեզ վրա արդարության Արեգակին՝ բարձունքներից վայր իջածին, որ հալածելով՝ մեզնից վանեց աղջամուղջի խավարը եւ «անստվեր լույսն առաքեց խավարի եւ մահվան ստվերների մեջ նստածներիս վրա»: Նա մեզ ընծայեց ապավեն եւ օգնական լեռը, որից «առանց ձեռքի հատվեց վեմը»՝ անճառելի եւ մարմնացյալ Բան Աստված, կործանելով խորտակեց կուռքերի մոլությունները, հիմնելով բարձրացրեց ընդհանրական սուրբ եկեղեցին՝ «հաստատուն եւ պարարտ լեռը», որում բնակվեց Աստված: Սա իմանալի գեղմն է, որի վրա իջավ անպարագրելի Բան Աստված որպես ցող եւ մշտապես հոսելով՝ համայն տիեզերքը լցրեց կենդանի ջրով, որպեսզի խմենք ծարավածներս:

Եսային կանխավ տեսավ սրան՝ իբրեւ թեթեւ ամպ, որի վրա նստեց անժամանակ Բան Աստվածը, իջավ Եգիպտոսում եւ տապալելով կործանեց՝ նրանց բազմաստված մոլությունները: Եվ Եգիպտոսը մաքրվելով՝ ընծայեց սուրբ եւ ճգնազգեստ երանելի հույլերը հրեշտականման նշանագործ կրոնավորների, որոնցից էին մեծն Անտոնը, Պողոսն ու Մակարը եւ քրիստոսազգեստ ճգնավորների անհուն հույլերը: Սրանով վերացվեց Ադամի անեծքը, սրա միջոցով լուծվեց Եվայի տաժանելի եւ վտանգավոր երկունքը: Սա շնորհվեց իբրեւ սյուն՝ անշիջանելի ճառագայթներով լուսափայլող:

Քանզի սուրբ եւ ամենօրհնյալ Աստվածածնի ծնողները՝ Աննան ու Հովակիմը՝ Հուդայի ազգից, բարեպաշտությամբ սնված եւ աստվածահաճո կարգով էին ապրում իրենց կյանքը, ամբիծ ու անարատ էին Տիրոջ եւ բոլոր մարդկանց առջեւ: Եվ սուրբ Աննան ամուլ էր: Երանելի Հովակիմը, հետեւելով իր հովիվներին, ելավ լեռը, արտասվագոչ պաղատանքներով մշտաբուխ աղոթքներ մատուցեց Բարձրյալին: Աննան նույնպես աղոթում էր մորմոքող եւ վիրավոր սրտով:

Նրանք ուժգին ձայնելով եւ արտասուքով զավակ էին հայցում բոլոր Տիրոջից: Եվ քանի որ առավել համարձակություն ունեին առ Աստված՝ իրենց անարատ վարքի պատճառով, հրեշտակը եկավ կանգնեց Աննայի առջեւ եւ ավետաբեր ողջույն տվեց՝ ասելով. «Կհղիանաս եւ զավակ կծնես եւ կնվիրես Տիրոջը՝ Աստծո տաճարում»: Եվ հրեշտակը գնալով՝ խոսեց Հովակիմի հետ: Հովակիմը շտապ տուն եկավ: Եվ Աննան ծնեց ամենօրհնյալ պտղին եւ

սնեց երեք տարի: Այնուհետեւ նրան տարան Աստծո տաճար եւ նվիրեցին Տիրոջը:

Երբ նա դարձավ տասնչորս տարեկան, քահանաները փնտրեցին Աստծուց երկյուղած եւ պարկեշտ մի մարդու, որ հեռու կլինի ամենայն չարիքից, որպեսզի Մարիամին հանձնեն նրա պահպանությանը: Հովսեփը հանձն առավ նրա պահպանությունը: Նա չորս որդի ուներ՝ Հակոբոս, Հովսես, Սիմոն եւ Հուդա եւ երկու դուստր: Նրա մասին է ասում Եսային. «Այս կնքված թուղթը կտրվի մի մարդու, որ գիտի դպրություն» [հմմտ. Ես. ԻԹ 9]: Եվ Հովսեփը, Մարիամին վերցնելով, կարգեց իր զավակների մեջ: Նույն տարում հրեշտակապետը եկավ երկնքից եւ ավետեց անճառելի Բանի՝ երկիր իջնելը եւ ուրախաբեր ողջույն տվեց նրան: Եվ հայտնեց, թե՝ «Քո ազգական Եղիսաբեթը հղի է իր ծերության մեջ»: Մարիամն իր տեսիլքի մասին չպատմեց ո՛չ Հովսեփին եւ ո՛չ էլ նրա զավակներին, բայց խնդրեց Հովսեփին՝ [թույլ տալու] ելնել Հրեաստան՝ Եղիսաբեթի մոտ: Եվ Հովսեփն իր որդիներից ու դուստրերից ոմանց Մարիամի հետ որպես ուղեկից ուղարկեց: Երբ հասան Զաքարիա քահանայապետի տուն, եւ Եղիսաբեթը տեսավ Մարիամին, շտապ ընդառաջ եկավ եւ խոնարհվելով ընկավ Մարիամի առաջ՝ գետնին. Եղիսաբեթը օրհնեց Մարիամին եւ մարգարեացավ նրա որովայնում գտնվող Պտղի մասին եւ նրան Աստծո մայր անվանեց: Իսկ Զաքարիան խոսել չէր կարողանում: Երեք ամիս նա նրանց մոտ մնաց: Երբ վերադարձան, ամեն բան պատմեցին Հովսեփին, իսկ Հովսեփը հիացած ու զարմացած էր, քանի որ տեսնում էր նրա դեմքին Սուրբ Հոգու փայլը: Երբ վեց ամիս անց երեւաց նրա աշխարհակեցույց եւ հրաշափառ հղությունը, Հովսեփն ասաց Մարիամին. «Երդվեցնում եմ քեզ Իսրայելի Տեր Աստծով, պատմի՛ր ինձ, ինչ որ քեզ պատահեց»: Եվ Մարիամը պատմեց նրան իր տեսիլքն ու հրեշտակապետի ավետիսը, եւ հավատաց Հովսեփը եւ փառավորեց հրաշագործ Աստծուն: Եվ ինչպես որ Պետրոսն ընկավ Հիսուսի ծնկներին եւ ասաց. «Ինձնից հեռու գնա, Տե՛ր, որովհետեւ ես մեղավոր մարդ եմ», այնպես էլ Հովսեփն ասաց, թե՝ «Ահարոնի որդիները, երբ օտար կրակ գցեցին խորանի մեջ՝ Տիրոջ առաջ, բոցակեզ եղան, արդ, եթե սա մնա իմ տանը, ես եւ իմ զավակները կմեռնենք: Եվ եթե հրեաներին պատմեմ, չեն հավատա, քանի որ մարգարեներին էլ չհավատացին: Կչարչարեն ու կխոշտանգեն սրան, եւ Աստծո բարկությունը կշարժեն Իսրայելի վրա: Այլ լռելյայն արձակեմ սրան, եւ Սուրբ Հոգին, որ հովանի է նրան, կպահպանի նրան»: Եվ նրան երեւաց Տիրոջ հրեշտակն ու ասաց. «Մի՛ երկնչիր քեզ մոտ առնել Մարիամին»:

Եվ Հովսեփի երկյուղը փարատվեց:

Իսկ քահանաներին լուր հասավ, թե՝ «Կույսը, որ տվեցինք Հովսեփին ի պահպանություն, հղի է»: Եվ քահանաները մարդիկ ուղարկեցին՝ Հովսեփին ու Մարիամին տաճար բերելու. նրանք խորհում էին սպանել Հովսեփին հավաքված բազմության առջեւ: Եվ Հովսեփն արդարացրեց իրեն եւ պատմեց սքանչելի տեսիլքը, որ Արարիչը գործեց:

Տասնհինգ տարեկան էր ամենաերանելի Մարիամը, երբ ծնվեց Բան Աստված՝ Հոր անժամանակ ծնունդը: Իսկ Փրկչի աշխարհակեցույց չարչարանքների ժամանակ անարատ սրբուհին քառասունութ տարեկան էր:

Շարունակությունը՝ էջ 6

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒՅԹԸ ԲԱՑ ԴԱՇՏՈՒՄ

Խորհրդածություններ (մասնակի կրճատումներով)

Ասում ենք՝ հնագույն եւ քաղաքակիրթ ժողովուրդ ենք: Պատասխանում եմ՝ հնացած եւ անկիրթ ժողովուրդ ենք դարձել: Հնագույնն ու քաղաքակիրթը ճշմարտություն էր ընդդեմ վայրենի խաշնարածների, որ եկան, նվաճեցին, մնացին եւ հիմա ամեն ինչով շատ ու շատ առաջ են մեզանից:

Հնացածն ու անկիրթը մեր այսօրվա բուն հայաստանյան վիճակն է: Ասես հոգնել ենք ինքներս մեզանից, ասես հոգնել ենք հայ լինելուց, հայ ապրելուց: Նաեւ անկիրթ ենք թե՛ մեր պահվածքով, թե՛ մեր կենցաղով, թե՛ մեր մարդկային հարաբերություններով եւ թե՛ այն աղտոտություններով, որ մեր շուրջ հանդուրժում ենք: Դարձել ենք ժողովրդի մի տեսակ, որի հարաբերությունների խորհրդանիշը դարձել է *ապերո*-ն: *Ապերոյությունը* իշխում է ամեն ինչի վրա, լուրջը վերածում անլուրջի եւ ընթացք տալիս կենսակերպի այդ ձեւին: Դա հենց այն է, ինչը կոչվում է հայկական մանրէ եւ համակերպվածության դատապարտում բոլորիս: Դա եղբայրը չէ, արժանապատիվ տիայրը, ընկերը կամ պարոնը չէ, այլ չսափրված, անմաքուր, անկիրթ, ամենուր խցկվող ու իրեն պարտադրող ապերոապերոյականությունը...

Այս մթնոլորտում բարձր մշակույթը չի կարող կենսավորվել: Եվ պատահական չէ, որ 20-րդ դարի մեր արժեքները կա՛մ դրսում ստեղծվեցին, կա՛մ դրսի աշխարհի հետ ունեցած անմիջական շփումներով գոյացան՝ Իսահակյան, Վարուժան, Տերյան, Չարենց, Կ. Զարյան, Մ. Սարյան, Ա. Խաչատրյան: Պ. Սեւակը 1950-ականներին 8 տարի ապրեց Մոսկվայում: Պատահական չէ նաեւ, որ մեր ոգեղեն բարձր արժեքներն այսօր էլ դրսից են գալիս՝ որպես օտարագիր գրականություն (Սարոյանը եւ նրա հետնորդները), որպես նկարչություն (Արշիլ Գորկին եւ նրա հետնորդները), որպես երգ ու կատարում (Շարլ Ազնավուր, Շերելին Սարգսյան), որպես Հայ դատը համաշխարհային չափանիշներով ներկայացնող շարժանկարներ (Անրի Վերնոյ (Աշոտ Մալաքյան)՝ «Մայրիկ», Ատոմ Եղոյան՝ «Արարատ»):

Ասում ենք՝ թե՛ անցյալում եւ թե՛ այսօր ստեղծել ենք այսպիսի-այսպիսի խոշոր արժեքներ: Պատասխանում եմ՝ պետականորեն հովանավորվող միակ գործունեությունը իրականացրել է Մեսրոպ Մաշտոցը, քանզի նրան աջակից էին երկրի արքան ու Վեհափառը: Խորենացին ու Փարպեցին ունեցել են պատվիրատու, բայց պետական հովանավորություն նրանք չեն վայելել, հալածանքն անպակաս է եղել նրանցից: Մյուսները՝ Նարեկացուց մինչեւ Սայաթ-Նովա, Աբովյանից մինչեւ Թումանյան, Տերյանից ու Չարենցից մինչեւ Շիրազ, Սահյան ու Սեւակ, կան միայն իրենց անհատական ձիրքի ու անհատական ջանքի շնորհիվ: Պետականորեն

կամ պաշտոնապես նրանք չեն հովանավորվել: Սայաթ-Նովայի, նրանից առաջ նաեւ Նաղաշ Հովնաթանի պալատական երգիչ լինելն անգամ նրանց չփրկեց:

Խորհրդային ժամանակները պաշտոնապես հովանավորում էին գրողներին ու մշակույթի գործիչներին: Բայց ո՞վ հովանավորված դուրս եկավ՝ Չարե՞նցը, Բակո՞ւնցը, Մահարի՞ն, Արմե՞նը, Լեռ Կամսա՞րը, Շիրա՞զը, Դաշտե՞նցը, Սեւա՞կը, Սահյա՞նը... Եվ ո՛չ մեկը: Որովհետեւ հալածանքների կամ լռության բաժինն առավել չափով նրա՛նց է վիճակվել: Պաշտոնապես օրինականացվել են միջակությունները եւ բոլշեւիզմի ձայնափող դարձածները, որոնց մնացուկները դեռ այսօր էլ կան:

Հիմա այսօր արվեստը, այդ թվում նաեւ գրականությունը, պետական լուրջ հովանավորություն, ըստ էության, չեն վայելում: Կան մրցանակներ եւ ոչ միշտ ճիշտ ընտրված մրցանակակիրներ, կան անհատ հովանավորներ եւ ոչ միշտ տեղին հովանավորված գրողներ ու գրքեր: Կան պետական պատվերով լույս տեսնող գրքեր, որ առաջին հերթին ցույց են տալիս պետական միջոցների փոշիացումը եւ դրանց անարդյունավետ օգտագործումը՝ միջակության վիթխարի քանակության ապահովումով:

Հիմա էլ դրամահավաք է: Հարց է առաջանում՝ ո՞ւմ համար են կուտակում այդ միջոցները: Պատասխանն ինքնին հետեւում է՝ գրական ճահիճը կերակրելու: Ինչո՞ւ: Որովհետեւ ճշմարիտ գրողը, ճշմարիտ գրականության մարդը մատների վրա է հաշվվում, մնացածը գրականություն անողներ են, գրականության հաշվին ապրողներ: Ճահիճը հենց դա է: Արժե՞ ճահիճը կերակրելու համար միջոցներ վատնել՝ այսքանը ահել գրողներին, այսքանը ջահել գրողներին: Կարծում եմ, այդպես չի՛ կարելի: Պետք է ուղղակի եւ անմիջնորդ հովանավորվեն միայն տաղանդավոր գրողներն ու տաղանդավոր գրքերը: Իսկ միջոցների կուտակման դեպքում աչքի առաջ պետք է ունենալ դասական գրողների անտիպ, չհավաքված եւ վերահրատարակության պահանջ ունեցող ժառանգությունը: Ո՞վ պետք է մտածի այս մասին:

Այս անկազմակերպ վիճակը կարող է դառնալ անընդհատական, քանի որ մենք դեռ չունենք պետական ծրագիր՝ ազգային արվեստի, մշակույթի ու հայագիտության նկատմամբ: Անհրաժեշտ է ազգային արվեստի ասպարեզում պետականորեն գործադրվող ծրագրի առկայությունը, գոնե զարգացման հեռանկարների եւ գերակայությունների մշակման ուղղությամբ:

Հայ մշակույթն այսօր հայտնվել է համաշխարհային մշակույթի բաց դաշտում: Բարձր արվեստի մասին խոսելը գուցե սխալ է, իսկ եթե սխալ էլ չէ, համենայնդեպս, առայժմ թողնենք մի կողմ: Խոսենք մեզ շրջապատող զանգվածային կոչված «արվեստի» մասին, որի ամենօրյա արտահայտություններն են հեռուստատեսությամբ ցուցադրվող շարժանկարներն ու տեսահոլովակները, երթուղային փոխադրականներից, սրճարաններից, շուկաներից, ձայնասփյուռից ու պատկերասփյուռից հնչող երաժշտությունը... Այդ շարժանկարները կոչված են կործանելու մարդուն, նրան դարձնելու շարժուն հանցագործ: Կոչված են մարդու մեջ արթնացնելու մարդասպանին, բռնարարքներ գործադրողին, խարդախին, խաբեբային, եսասերին, ազգային ու հանրային մտահոգությունից ինքն իրեն ազատագրած անասունին: Իսկ այդ երաժշտություն ասածը կա՛մ նվնվոց է, կա՛մ աղմուկ, կա՛մ հունա-արաբա-պարսկա-թուրքա-քրդական նմանակումների մի զարհուրանք, ինչը շատ ու շատ հեռու է անգամ զանգվածային «արվեստ» համարվելուց...

Եվ սրա մեջ է անցնում մեր ժողովրդի «մշակութային» առօրյան՝ գիշեր-ցերեկ:

Արվեստն իջել է իր պատվանդանից եւ իր այդ անվան քողածածկույթով վերածվել լայն օգտագործման առարկայի մի տեսակի ու կենցաղային պահանջմունքներ բավարարելու միջոցի: Այս դեպքում հանցագործություն է ժողովրդական-ժողովրդականություն բնորոշիչների օգտագործումը, որովհետեւ ժողովուրդ հասկացությունն այլեւս չի համապատասխանում իր նախկին կոչմանն ու իմաստին: Ակնհայտորեն այդ արտահայտություններով այսօր փորձում է պատսպարվել ցածր արվեստը: Այդ իսկ պատճառով վեր ու բարձր, որ նույնն է, թե մասնագիտորեն վստահելի մի ինչ-որ բան է անհրաժեշտ:

Խորհրդային ժամանակներում «ժողովուրդների ինտերնացիոնալ բարեկամությունը» պահպանելու համար տարբեր հանրապետություններից ու ազգային փոքրամասնություններից միշտ մեկ-երկու անուն առաջ էին մղում, պլանավորված կարգով ուժեղի հետ մեկտեղ թարգմանում էին նաեւ թույլին, գրական շաբաթներին ու տասնօրյակներին երեւում էին դեմքեր, գնում-գալիս էին պատվիրակություններ, եւ այսպես թե այնպես ապահովվում էր հայ մշակույթի ներկայությունը խորհրդային վիթխարի տարածքներում, թեեւ այդ ժամանակ էլ ունեինք լուրջ մտահոգություն, ըստ որի՝ մենք մեզ ինչպես հարկն է չէինք կարողանում ներկայացնել:

Խորհրդային համակարգն ուներ մի շատ մեծ առավելություն եւս. Մոսկվան արվեստի հարցերում առաջնորդվում էր համաշխարհային չափանիշներով: Կառուցվածքը, դրվածքը կար, եւ դրա օրինակով համանման կառույցներ էին ստեղծվում նաեւ ազգային հանրապետություններում. ով օպերային թատրոն չուներ, ունեցա՛վ, ով սիմֆոնիկ նվագախումբ, բալետ, կինոստուդիա, հանրագիտարան չուներ, ունեցա՛վ: Իր գաղափարական սահմանափակվածությամբ հանդերձ, սա մշակույթի մեծ ու բաց դաշտ էր, որ առավել չափով նպաստում էր չափանիշի պահպանմանը եւ միջոց էր՝ փրկվելու գավառականացումից: Կար մոսկովյան չափանիշին հասնելու ձգտումը, կար համաշխարհային փորձը երբեմն ուղղակի, ավելի հաճախ՝ միջնորդավորված անցումով յուրացնելու ցանկությունը:

Շարունակությունը՝ էջ 6

ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՆԵՐ

ԳԵՎՈՐԳ Բ ԳԱՌՆԵՑԻ (876-897)

Սկիզբը՝ էջ 3

Սյունյաց իշխան Վասակ Գաբուռի տիկնոջ՝ Մարիամ իշխանուհու օժանդակությամբ նա 874 թվին երկու ոչ մեծ, բայց գեղեցիկ եկեղեցիներ է կառուցում, որոնցից մեկը կոչվում է Սբ. Առաքելոց, իսկ մյուսը՝ Սբ. Աստվածածին: Կղզի է այցելում անձամբ ինքը՝ հայոց իշխանաց իշխան Աշոտ Բագրատունին, որը վանքին է նվիրում խաչափայտի աստվածընկալ նշանը, որը հավանաբար նվեր էր ստացել Փոտ պատրիարքից, եւ վանքին որպես կալվածքներ հանձնում է Վարսեր, Ցամաքաբերդ, Գոմաձոր, Բերդք, Ուսյաց սափ գյուղերը, այգիներ Երեւանում եւ Գառնիում եւ այլ արգավանդ հողամասեր:

Չնայած Մաշտոցի մաքրակենցաղությանն ու հռչակին՝ կաթողիկոսի եւ նրա միջեւ հարաբերությունները լարվեցին, եւ անգամ Մաշտոցին նզովքի ենթարկելու վտանգ առաջացավ: Պատմիչները, խորապես հարգելով հոգեւոր այս առաջնորդներին, միջադեպի մասին տեղեկություններ չեն հաղորդում: Դրա հպանցիկ հիշատակությունը պահպանվել է Մաշտոցի կողմից Աբաս սպարապետին գրված նամակում, որտեղ Մաշտոցն ընդունում է, որ սխալ է թույլ տվել, քանի որ առանց բարձրագույն համաձայնության՝ հաղորդակցության մեջ է մտել քաղկեդոնականների հետ: Նրան սպառնացել են նզովել, իսկ նա էլ, իր մեղքն ընդունելով, ներում է հայցել, որով միջադեպը փակվել է: Մաղաքիա Օրմանյանը ենթադրում է, որ այդ եղել է հավանաբար Փոտ պատրիարքի կողմից ժամանած պատվիրակության եւ Շիրակավանի ժողովի ժամանակներում:

Իհարկե, այս իրադարձությունները, ընդհանուր առմամբ, բոլորովին էլ չէին խանգարում երկրի անդորրը: Ավելին. հայոց կաթողիկոսը եւ երկրի նշանավոր իշխանները, համաձայն պատմիչների, որոշում են Աշոտ Բագրատունուն թագավոր հռչակել: Ստեփանոս Օրբելյանի հաղորդմամբ՝ այդ գործի գլուխ էին կանգնած Գրիգոր-Դերենիկ Արծրունին, Գրիգոր-Սուփան Սյունին, որը հաջորդել էր հորը՝ Վասակ-Գաբուռին, Վասակ Իշխանիկ Սյունին, որոնք հայոց այլ իշխանների հետ դիմեցին Ահմեդ-Աբուլ-Աբաս (ըստ պատմիչի՝ Ահմադ) անունով խալիֆին կամ ամիրապետին եւ Աշոտ Բագրատունու համար թագ խնդրեցին: Հարցը նախապատրաստել եւ ժամանակին առաջին քայլերն էր ձեռնարկել դեռեւս Զաքարիա կաթողիկոսը, եւ, անշուշտ, դրա շարունակողը եղավ Գեւորգ Գառնեցին: Իշխաններն իրենց խնդրանքը խալիֆին ուղարկեցին Շեխի որդի ոստիկան Իսեի ձեռքով, ինչպես հավաստում է Հովհաննես Դրասխանակերտցին: Հասկանալի է, որ այս իրադարձություններում Աշոտ Բագրատունին չէր կարող նախաձեռնողի դերում հանդես գալ, սակայն տարակույս չկա, որ գաղափարը ծնվել էր նրա հզոր ուղեղում: Կաթողիկոսը դարձավ նրա խոսափողը եւ նախարարներին կազմակերպողն ու խնդրագիրն ուղարկողը:

Ասել, թե հայոց կաթողիկոսի եւ իշխանների խնդրագիրը հաճությամբ ընդունվեց Բաղդադում, հազիվ թե ճիշտ կլինի: Երկար ժամանակ պատասխանը ձգձգվում էր: Սակայն խալիֆայության թուլացումն ու Բյուզանդական կայսրության ուժեղացումն այնպիսի գործոններ էին, որ ամիրապետը, վախենալով, թե Հայաստանը բացասական պատասխանի դեպքում ընդհանրապես կհայտնվի Բյուզանդիայի ազդեցության ներքո, հարկադրված ճանաչեց Աշոտ Բագրատունու թագավորությունը, իսկ վերջինս պետք է տարեկան հարկ վճարեր: Հարկավ, դրան նպաստեց նաեւ Իսեի միջնորդությունը, որը, անտարակույս, լիովին վարձատրվել էր, եթե չասենք՝ կաշառվել՝ իր միջնորդության համար: Հենց նա էլ եկավ Հայաստան՝ բերելով խալիֆի ուղարկած թագը, թագավորական

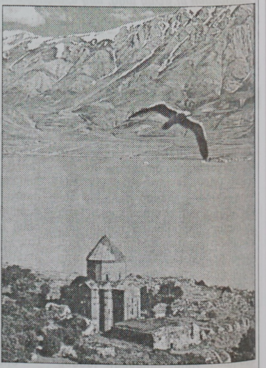

հանդերձները եւ բազմաթիվ նվերներ, նժույգներ, զենքեր ու զարդեր: Գահակալության հանդեսներին մեծ շուք տալու համար Աշոտ Ա Բագրատունու օծումը կատարվեց կաթողիկոսի կողմից, որով նվիրագործվեց հայերի մեծ երազանքը՝ Հայոց թագավորության վերականգնումը:

Շարունակելի

ԲԱԲԿԵՆ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ
Պատմ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր

ԱՐՔ. ԻՈՀԱՆ ՍԱՆ-ՖՐԱՆՑԻՍԿԱՑԻ (ՇԱԽՈՎՍԿՈՅ)

ԳՈՎՔ ԱՐԴԱՐՈՒԹՅԱՆ

Մենք՝ մարդիկս, արագորեն նկատում ենք մեր հանդեպ կատարված ամեն մի անարդարություն: Ոմանք էլ վիրավորվում են իրենց ողջ շրջապատից եւ նույնիսկ հենց Աստծուց, եթե ինչ-որ բան նրանց կյանքում չի ստացվում այնպես, ինչպես կուզենային: Բայց այն անարդարությունը, որ թույլ ենք տալիս մենք ինքներս աշխարհում, մեզ քիչ է անհանգստացնում: Ընդհանրապես նույնիսկ դժվարանում ենք ընդունել:

Արդարություն. ինչպիսի՜ սքանչելի բառ: Նրանում ինչ-որ աստվածային բան կա: Այն ոգեշնչում, գերում ու տանջում է: Սրբությամբ ենք տառապում, երբ պայքարում ենք հանուն այլոց արդարության, եւ թախիծն է պատում մեզ, երբ հասնում ենք լիակատար արդարության՝ մեր հանդեպ ուրիշների թույլ տված՝ հաճախ անգամ չնչին բաներում:

Ինքը՝ արդարությունը մեզ ամբողջ ժամանակ դրդում եւ ստիպում է կանգնել արդարությունից վեր, եւ երբեք չլինել նրանից ցածր: Երբ արդար ենք գործում, մեր հոգին խաղաղություն ու ուրախություն է ապրում, մանավանդ, երբ մեր զգացումներում արդարությունից ավելի վեր ենք լինում: Արդարությունից վեր լինել նշանակում է մտնել արդեն Քրիստոսի սիրո Թագավորություն:

Մարդիկ ունեն զգացումներ, որ կարելի է կոչել շռայլ, հարուստ, օրինակ՝ սերը, մեծահոգությունը, անշահախնդրությունն ու անձնուրացությունը: Բայց ունենք նաեւ առավել համեստները, որոնք առօրյա կյանքում, թերեւս, առավել անհրաժեշտ են մեզ, որոնց բացակայությամբ երկրի վրա կյանքը կարող է դառնալ միանգամայն անտանելի: Այդ համեստ ու խաղաղ զգացումներից մեկն էլ արդարությունն է: Այն կարգավորում է մարդկային ու անձնական, հասարակական ու պետական կյանքի հիմքերը: Արդարություն հասկացությանն արժե վերագրել նաեւ պարզ ազնվությունը, ճշմարտությունը, հարգանքը մեկ այլ մարդու, նրա կյանքի, նրա խոսքի, նրա ազատության նկատմամբ: Ազատությունը մարդու կյանքի ամենագլխավոր մասնաբաժինն է, եւ այն պետք է արդարորեն պաշտպանել: Արդարադատությունը ձեւավորվում է պատվիրաններով՝ Աստծուց տրված մարդուն Սինա լեռան վրա: Դրանք բոլորն էլ խոսում են Աստծո Օրենքի արդարության մասին: Վերջին՝ 10-րդ պատվիրանը խոսում է այն մասին, որ ուրիշի նկատմամբ, նույնիսկ մեր ամենածածուկ ցանկություններում, չի կարելի թույլ տալ անարդարություն: Չի կարելի որեւէ բան ցանկանալ, որը կարող է խախտել մեկ ուրիշի կյանքն ու իրավունքը:

Ես սերը կոչեցի որպես շռայլ, «հարուստ» զգացմունք: Իհարկե դա վերաբերում է ոչ բոլոր սերերին, այլ միայն ինքնամոռաց ու արդար սիրուն: Օրինակ՝ եթե ծնողները, որոնք զավակ են որդեգրել, բայց նրան ավելի վատ են վերաբերում, քան իրենց սեփականին, դրանով իսկ նրանք թույլ են տալիս անարդարություն: Այսպիսով արդարությունը հսկում է նաեւ սիրուն:

Իսկ ի՞նչ է ասում Աստվածաշունչը սիրո մասին: Հոբի գիրքը Հոբի մասին խոսում է դրվատանքով. «Այդ մարդը... անարատ էր, արդար» (Հոբ Ա 1):

118-րդ սաղմոսում Աստծո մասին ասվում է. «Տիրոջ արդարությունը ուղիղ է... Տիրոջ դատաստանները ճշմարիտ»: Դրանից պետք է եզրակացնել, որ եթե մեր հանդեպ չենք զգում Աստվածային արդարությունը, ապա նշանակում է՝ մեր խիղճը հետ է մնացել ժամանակից ու Աստծո ճշմարտությունից:

Վերջերս մի երիտասարդ պատմում էր ինձ՝ իր հետ տեղի ունեցած մի տհաճ դեպքի մասին: Մի բենզապարկի գողության հետ կապված, նա, որ պատահմամբ մոտակայքում է գտնվելիս եղել, կալանքի է վերցվել: Մինչեւ բացահայտվել են այդ դեպքի հանգամանքները, նա որոշ ժամանակ մնացել է կալանված: Ինձ զարմացրեց եւ ուրախացրեց այդ մարդու արձագանքն այդ իրողությանը՝ չնայած իր հանդեպ թույլ տրված անարդարության: Նա ասաց. «Ընկնելով այդ պատմության մեջ՝ ես սկսեցի մտորել կատարվածի մասին եւ եկա այն եզրակացության, որ այդ կատարվածի մեջ կար բարոյական օրինաչափություն: Ես դրանում տեսա վերին արդարություն: Բանն այն է, որ ես մի անգամ կատարել էի անբարո մի արարք եւ մարսել: Եվ պետք էր, որ այժմ կրեի ինչ-որ մի տառապանք: Դա արդար էր»: Ես զարմացա այդ երիտասարդի՝ կյանքի իմաստի մեջ նման բարոյական մաքուր, կրոնական ներթափանցումից: «Այդպիսին է ճշմարիտ հավատն առ Աստված»,- մտածեցի ես:

Խիղճը՝ որպես արդարության ընդգրկուն զգացում, բնորոշ է մարդուն (մարդը պատկերն է Աստծո): Երեխաների եւ երիտասարդների մոտ խիղճը հաճախ լինում է ավելի զգայուն, քան այս կյանքի անարդարություններն ապրած ու շնչած տարեցների մոտ: Իր կյանքի ճանապարհը բարոյական փոխզիջումներով անցնելով՝ մարդը հետզհետե սննկանում է հոգով եւ դադարում զգալ ուրիշի հանդեպ իր անարդար լինելը, այն դեպքում, երբ իր նկատմամբ ամեն մի անարդարություն խիստ ծանր է տանում:

87-րդ սաղմոսում աղքատներին ցուցաբերվող գթասրտությունը կոչվում է ոչ թե գթասրտություն, այլ արդարություն. սա, անշուշտ, ճշմարիտ է: «Աղքատաց արդարություն ցուցաբերեք»,- ասում է Աստվածաշունչը: Եթե դու ունես երկու կտոր հաց եւ կամ երկու շապիկ, իսկ քո կողքինը ոչ մեկը չունի, եւ երբ դու կարոտյալին տալիս ես քո մի կտոր հացը եւ շապիկներից մեկը, ապա դա ոչ սեր է եւ ոչ էլ անգամ գթասրտություն, դա արդարություն է: Եփեսացիներին ուղղված թղթում, խոսելով երեխաների՝ ծնողներին հարգելու մասին, Պողոս առաքյալը այն համարում է ոչ թե հերոսություն կամ ինքնազոհություն, այլ ընդամենը արդարություն: Աստծո՝ մարդուն տված պատվիրանը՝ «Պատվի՛ր քո հորն ու քո մորը, որպեսզի բարիք գտնես, երկար ապրես... երկրի վրա» (միակ պատվիրանը խոստումով), ցույց է տալիս արդարության ճանապարհը: Չպատվել, անուշադրության մատնել մարդկանց, որոնք մեզ հայր ու մայր են ընտրվել Աստծո կողմից, մեզ լույս աշխարհ բերել, ահռելի ջանք թափել մեզ համար, մեծ ու ճչացող անարդարություն է: Ցավոք, ոչ բոլորն են դա գիտակցում: Սակայն երբ իրենք են զգում իրենց զավակների անարդարությունն իրենց նկատմամբ, այնժամ ավելի լավ են հասկանում իրենց մեղքը:

Գողգոթայում աշխարհի Փրկչի կողքին խաչ ելած բարեմիտ ավազակը մյուս՝ չարացած խաչյալին սաստեց՝ արտահայտելով մտքեր, որոնք ցույց էին տալիս նրա բարոյական գիտակցության ու վսեմ արդարամտության հստակությունն ու ազնվությունը: Նա այսպես ասաց իր՝ նույնպես խաչի վրա մահն ընդունող ընկերոջը. «Մենք իրավացիորեն արժանի հատուցում ենք ստանում այն գործերի համար, որ կատարեցինք, իսկ սա (Քրիստոսը) որեւէ վատ բան չի արել» (Ղուկ. ԻԳ 41): Այստեղ պարզ երեւում է արդարության երկակի դրսեւորումը: Դա մարդու՝ սեփական մեղքը եւ մյուսի անմեղությունն ընդունելու պարագան է: Ահա ազնիվ, ոչ եսակենտրոն գիտակցության օրինակ: Սա կարող է բացահայտվել նաեւ խիստ մեղավոր մարդու մոտ: Սա նաեւ ապացույցն է այն բանի, ինչն ասում է Դոստոեւսկին մարդու մասին ընդհանրապես եւ ռուս մարդու մասին մասնավորապես՝ իր «Գրառումներ Մեռյալ տնից» գրքում: Դոստոեւսկին տեսավ, որ նույնիսկ անդառնալի հանցագործի հոգու խորքում թաքնված է մարդկայինի այն կայծը, որում էլ հենց դրսեւորվում է մարդու մեջ Աստծո պատկերը: Այդտեղ, այդ կայծում է ակունքը ողջ աշխարհի արդարության: Աստծուց լույսը հոսում է մարդու, իր հոգու հայելին փայլեցրած մարդու միջոցով. այն մարդու, որն իր խղճի վրայից մաքրում է փոշին՝ արտացոլելու համար Աստծո Լույսը:

Արդարության ուզածդ դրսեւորումից մեծ մխիթարություն ենք զգում՝ անկախ դրա անձամբ մեզ վերաբերելուն կամ չվերաբերելուն: Արդարությունն ինքնին լույս է: Եվ երբ մենք առնչվում ենք դրա հետ, ապրում ենք կյանքի լիության եւ ուրախության զգացումներ: Այդ ժամանակ Աստված մեզ հետ է: Դա հասկացել էր Գողգոթայում խաչված ավազակը: Դրա համար էլ նա Քրիստոսի հետ մտավ դրախտ:

Արդարության մեծագույն հաղթանակը տեղի է ունենալու վերջին Դատաստանի օրը, երբ Աստված «կկտրի ամեն մի արցունք» մարդու աչքից: Այն ժամ ամեն բան կկոչվի իր իսկական անունով, կընկնի ուզածդ կեղծ մեծությունը, եւ ճշմարտությունը կզբաղեցնի իր ճշմարիտ տեղը: Դա կլինի աստվածացումը համաշխարհային արդարության եւ գերագույն սիրո:

Մեր շուրջը տիրող արդարությունը տեսնելը, մարդկանց հանդեպ մեր սեփական արդարությունը զգալը մեծ երջանկություն է, քանզի գերագույն արդարությունը վեր է արդարությունից, եւ նրա անունը սեր է:

Թարգմանությունը՝
Գ. ՎԱՐԴԱՆՅԱՆԻ

ԹԵՄԱԿԱՆ ԿՅԱՆՔ

ՕԾՎԵՑԻՆ ՍԲ. ԱՍՏՎԱԾԱԾԻՆ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ԵՎ ԲԱԳՐԱՏԱՇԵՆԻ ՄԱՏՈՒՌԻ ԽԱՉԵՐԸ

Հոգեւոր կյանքի վերազարթոնքն արտահայտվում է նաեւ նրանով, որ հայոց երկրում հին եկեղեցիների կողքին ավելանում են նորերը, վերակառուցվում հները՝ ցույց տալով աշխարհին հայի հավատքի ուժն ու ապրելու վճռականությունը:

Գուգարաց թեմն անմասն չէ այդ զարթոնքից: Վերջին վեց-յոթ տարիների ընթացքում թեմում թափ է առել եկեղեցաշինությունը: Շուրջ մեկ տարի առաջ, գյուղացիների ջանքերով եւ տեղաբնակ բարերարների նյութական օժանդակությամբ, սկսվեց Արեւաշող գյուղի եկեղեցու եւ Բագրատաշենի մատուռի շինարարությունը:

Եվ ահա, օգոստոսի 7-ին թեմի առաջնորդ Տեր Սեպուհ եպս. Չուլջյանի ձեռքով կատարվեց Արեւաշող գյուղի Սբ. Աստվածածին եկեղեցու, իսկ օգոստոսի 9-ին՝ Բագրատաշեն գյուղի մատուռի խաչերի օծման կարգը: Օրհնանքի բազում խոսքեր ասացին գյուղացիները նորակառույց եկեղեցու եւ մատուռի բարերարներ Սամվել Ադամյանին եւ Նորիկ Վարդանյանին՝ մաղթելով նրանց ընտանիքներին արեւշատություն ու բարօրություն:

Առաջնորդ սրբազանն իր խոսքում նշեց. «Խաչն օծվելով դարձավ երկրպագելի սրբություն բոլորիս համար, որ տրվել է մեզ երկնավոր Տիրոջից՝ մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսից՝ Խաչի վրա Իր Արյան հեղմամբ: Խաչն է պարծանքն ու մխիթարությունը քրիստոնյայի, գործի սկիզբն ու ավարտը, մեր անդնդախոր ցավերի դարմանն ու դեպի Երկնքի արքայություն առաջնորդողը»:

Արարողության ավարտին ներկաները մոտենում, երկյուղով ու հավատով համբուրում էին օծված խաչերը՝ այդ եզակի երեւույթի մեջ զգալով պահի անկրկնելիությունը: Վերջում բարերարները ժողովրդին մատուցեցին ավանդական մատաղը:

Աստղիկ ԱՍՐՅԱՆ

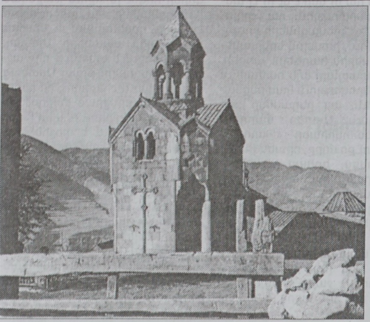

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒՅԹԸ ԲԱՑ ԴԱՇՏՈՒՄ

Խորհրդածություններ (մասնակի կրճատումներով)

Սկիզբը՝ էջ 3

Հիմա, երբ թվում է, թե բոլոր կողմերից առավել բաց են աշխարհի հետ կապող ուղիները, մենք իրականում հայտնվել ենք մշակույթի փակ դաշտում, թաղվել մի տեսակ ինքնաբավ գավառականության մեջ: Խզվել են նախկին կենսունակ կապերը, իսկ նոր կապեր ստեղծելու մասին չենք էլ մտածում: Իսկ ինչ էլ փորձում ենք անել, լավագույն դեպքում ձեւական-ցուցադրական բնույթ է կրում. անգամ հայագիտական միջազգային գիտաժողովը, Գրիգոր Նարեկացու պես համաշխարհային նշանակության բանաստեղծի ծննդյան 1000-ամյակի նշումը:

Ժամանակները փոխվեցին, եւ հիմա խզված կապերի հիշողությամբ ու նախկին սովորույթի ուժով ինչ-որ մի բան կարծես ջանում են անել, բայց դա էլ արդյունք չի տալիս, քանի որ չկան նախկին միասնական կառույցները: Նո՛ր բան պիտի արվի, սակայն դեռեւս չի գիտակցվում՝ ի՞նչ եւ ինչպե՞ս:

Ազատության եւ ժողովրդավարության տասնամյակն արդեն անցյալ է. ի՞նչ արժեքավոր գիրք դրեցինք ընթերցողի սեղանին, այդ ո՞ր գիրքը հետաքրքրություն առաջացրեց գոնե սփյուռքի մի քանի գրասերների շրջանում, այդ ո՞ր գիրքը դրվեց համազգային ուշադրության կենտրոնում, էլ չեմ ասում համաշխարհային ուշադրության արժանացավ: Լավ, ենթադրենք հայ գրողը, հայ գիրքը դժվարությամբ են դուրս գալիս միջազգային ասպարեզ (կամ դուրս չեն գալիս), մի՞թե հայրենիք-սփյուռք սահմանների՝ մեր հայերենի մեջ անգամ դնելու մի լուրջ բան չունենք...

Ո՞ւր են թատերական նոր ներկայացումները, երաժշտական նոր ստեղծագործությունները, Հայաստանի արտադրության դրոշմը կրող շարժանկարները: Միակ տեղաշարժը, որ նկատվում է, Երեւանում դրվող արձաններն են՝ Անդրանիկ Զորավար, Մարշալ Բաղրամյան, Գրիգոր Նարեկացի, Հովհաննես Այվազովսկի, Առնո Բաբաջանյան, Սողոմոն Թեհլերյան, որոնց մի մասի գեղարվեստական նշանակությունն էլ կասկածելի է... Ի՞նչ ենք մտածում: Ի՞նչ են մտածում պետության մշակույթի պատասխանատուները: Եթե հույսը դրել են ստեղծագործական միությունների վրա, ապա դժվար թե արդյունք ակնկալեն, որովհետեւ այդ կազմակերպությունները գործում են նախկին ժամանակների սովորույթի ուժով՝ լավագույն դեպքում միայն միջոցառումներ են անում եւ ոչ թե մշակութային կյանք կազմակերպում կամ ստեղծում:

Բարձր մշակույթից հեռացումը խորապես ազդեց մարդկանց ազգային ինքնագիտակցության վրա: Հոգեւոր անկումը հանգեցրեց ազգային ոգու անկման: Վերջին շրջանում մեր ժողովրդի մեջ ակնհայտ է հայրենասիրության պակասը, ավելացել է ազգային նիհիլիզմը, ձեւախեղվում է հայ մարդու կերպարը: Օտար բարքերից սնված զանգվածային կեղծ մշակույթը, համաշխարհայնացման (գլոբալիզացիա) կործանարար ազդեցությունը մեծ հարված են հասցնում ազգային մշակույթին, հետեւաբար նաեւ ազգային ոգուն: Այս ամենն իրապես սպառնում է Հայաստանի ազգային անվտանգությանը: Այնքան ենք ընկել, որ հայ մարդն ամաչում է իր ազգային պատկանելությունից: Այս զգացողությունն այս կամ այն չափով, բացահայտ թե թաքուն, իր մեջ կրում է հայրենիքից հեռացող (չէ՛, փախչող) յուրաքանչյուր ոք: Այս վիճակն ազգային ոգու ընդհանուր անկման արտահայտություն է, որի փրկությունը տնտեսական ապահովությամբ հիմնավորված բարձր մշակույթն է, ինչն էլ պիտի հիմք դառնա ազգային ինքնագիտակցության համար եւ կենդանի պահի յուրաքանչյուր հայ մարդու (ուր էլ նա լինի) թե՛ ազգային եւ թե՛ մարդկային արժանապատվությունը:

Մեր կյանքը շատ է քաղաքականացված, բայց քաղաքական գաղափարախոսություն ըստ էության չկա: Նույն միջավայրի ու բարոյականության ծնունդ են այսօրվա տարբեր կուսակցությունները: Դրա համար էլ դրանց մեջ գրանցված առանձին անդամներ հեշտությամբ մի կուսակցությունից անցնում են մյուսին: Եվ կուսակցություն ասածն էլ ոչ թե գաղափարական սկզբունքների միավորում է, այլ անհատական շահերի: Դա է պատճառը, որ նախագահական, պատգամավորական, տեղական մարմինների ընտրություններն այդքան անախորժ լարվածություն են հաղորդում մեր կյանքին, թափանցում յուրաքանչյուրի շահերի ոլորտը:

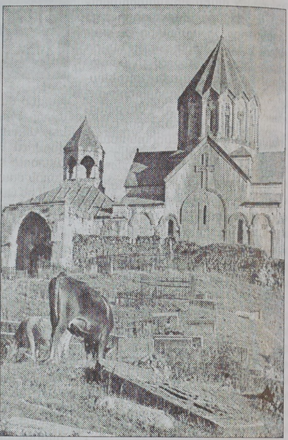

Այսինքն՝ որպես ազգային միավոր ջլատված ենք քաղաքական շահերով: Ջլատված ենք նաեւ կրոնական պատկանելությամբ: Հայ Առաքելական Եկեղեցին, Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածինը, դժբախտաբար համայն հայությանը համախմբող միակ հոգեւոր ուժը չէ: Կաթոլիկ ենք ու բողոքական, ավետարանական ենք ու աղանդավոր: Ժամանակին այս ջլատումը նկատի ուներ Մ. Պեշիկթաշլյանը, որ եղբայրության ու միավորման կոչ արեց. «Ընդ աստեղօք ի՞նչ կա սիրուն, Քան զանձկալի եղբայր անուն»: Ջլատված է մեր ուղղագրությունը: Այսպես ենք, որովհետեւ ջլատված է մեր հայրենիքը եւ մեր հայրենիքի ամբողջականության համազգային գիտակցումը:

Շարունակելի
Դավիթ ԳԱՍՊԱՐՅԱՆ
Բանասիրական գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր

ԶԱՔԱՐԻԱ Ա ՁԱԳԵՑԻ

Ներբող՝ [նվիրված] ամենօրհնյալ Տիրուհու՝ Աստվածածնի եւ միշտ Կույս Մարիամի Ննջմանը

Սկիզբը՝ էջ 3

Տիրոջ համբարձումից հետո երանելի Մարիամն անարատ վարքով մարմնի մեջ ապրեց տասնմեկ տարի. անարատ Աստվածածինը հիսունինը տարեկան էր, եւ նրա գեղեցկությունն ու վայելչությունը չէր փոփոխվել, այլ մնացել էր այնպիսին, ինչպիսին երբ Տիրոջ տաճարում էր: Երանելի սուրբ կույսն ապրում էր Երուսաղեմում՝ իր ծնողների տանը, եւ նրան սպասավորում էր Հովհաննեսը: Մի օր Աստվածածնին տեսիլք երեւաց, թե՝ «Պիտի փոխվես այս երկրից [հավետ] կենդանիների աշխարհ»: Եվ նա խնդրեց Տիրոջը՝ տեսնել բոլոր երանելի սուրբ առաքյալներին. քանի որ գնացել էին հեռու երկրներ, ցրվել էին ամբողջ աշխարհում՝ քարոզելու տիեզերքի փրկության Ավետարանը: Եվ սուրբ ամպեր հափշտակեցին աստվածախոս սուրբ առաքյալներին ամեն մի երկրից եւ զանազան գործերից, եւ նրանք մի ակնթարթում եկան եւ հավաքվեցին Երուսաղեմում եւ կանգնեցին սուրբ Աստվածածնի դիմաց, մինչ նա դրված էր իր սուրբ անկողնում: Սուրբ առաքյալները շրջապատեցին նրան, նստեցին նրա մահճի շուրջը եւ արթուն մնալով՝ միմյանց հետ խոսեցին փրկության խոսքեր:

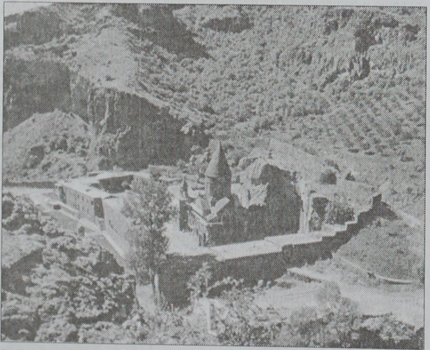

Գիշերով սաստիկ երկրաշարժ, սքանչելիք եւ փայլատակություն ճառագեց նրանց շուրջը: Եվ ահա Քրիստոս՝ տերերի Տերն ու սերովբեների Թագավորը եկավ կանգնեց նրանց մեջ: Երբ լույսը բացվեց, ամենօրհնյալ Աստվածածինը ննջեց, եւ փառքերի Տերը աներեւութացավ նրանց աչքից: Երանելի առաքյալները վերցրին սուրբ նշխարները ջահերով եւ մոմեղեններով, սաղմոսներով եւ օրհնությամբ, իսկ սուրբ հրեշտակների բանակները վայր իջնելով՝ երգում էին նրանց հետ: Քաղաքը լցվեց նրանց հոգեւոր երգերի հնչյուններով: Երկնայիններն իջած երգում էին, եւ ամբողջ բազմությունը, մի վայրում հավաքվելով, շտապում էր տեսնել հրաշափառ եւ սքանչելի գործը: Անօրեն հրեաները զայրանալով կամեցան հափշտակել եւ այրել հոգեւոր սուրբ գանձը: Իսկ քահանայապետը բռնեց դագաղից եւ կամեցավ վայր գցել այն: Սակայն արմունկից պոկվեց նրա ձեռքը, եւ նա աղաղակեց դեպի Պետրոսն ու նրա աշակերտները. «Ողորմեցեք ինձ, Քրիստոսի՛ աշակերտներ»: Եվ Պետրոսն ասաց. «Հավատո՞ւմ ես անժամանակ Բան Աստծուն»: Եվ նա ասաց. «Հավատո՛ւմ եմ», եւ նույն պահին ողջացավ ձեռքը: Եվ այն օրը հավատացին եւ Քրիստոսով մկրտվեցին շատերը:

Իսկ սուրբ առաքյալները ամենօրհնյալ սրբուհու մարմինը տարան եւ ամփոփեցին Գեթսեմանիի ձորում: Եվ առաքյալները մի քանի օր մնացին Երուսաղեմում: Եվ ահա երրորդ օրը Հնդկաստանից եկավ Թովմասը եւ աղաչեց ու խնդրեց Պետրոսին եւ մյուս առաքյալներին՝ տեսնելու կենաց գանձը՝ երանելի Մարիամի՝ անարատ Աստվածածնի սուրբ նշխարները՝ [ասելով]. «Որպեսզի արժանի լինեմ համբուրել անճառելի Բան Աստծո տաճարին»: Բոլոր աշակերտները բազում ժողովրդի հետ միասին ճանապարհ ընկան դեպի սուրբ գանձի տեղը՝ կատարելու սուրբ Թովմասի տենչանքը: Եվ ահով ու դողությամբ աղոթելով՝ բացեցին երկնավոր գանձի տապանը եւ ոչինչ չգտան այնտեղ, բացի պատանքից: Եվ փառավորելով Աստծուն՝ վերադարձան:

Պետրոսն ասաց բազմությանը. «Իմ սիրելինե՛ր ու հավատակիցնե՛ր, ուղիղ փառավորությամբ ամենօրհնյալ սուրբ եւ անբաժանելի Միությանը դավանողնե՛ր, ունկն դրեք իմ բերանի խոսքերին: Վեցթեւյան սերովբեները երանելի են, քանի որ մերձ են անհասանելի Աստվածությանը, բազմաչյա քերովբեները ցանկալի են, քանի որ մոտ են Սուրբ Երրորդությանը: Քառակերպյան կենդանիները երանելի են, քանի որ անաթոռ են անհաս տերությանը: Եվ բոլոր զորությունները բաղձալի են, քանի որ սպասավոր են անժամանակ գերազանց լույսին: Իսկ սա առավել մեծ փառքի հասավ եւ սքանչելի պատվի արժանի եղավ, քան բոլորը. քանի որ սրա մեջ բնակվեց անճառելի Բան Աստված եւ մարմին առավ սրա բնությունից եւ խառնեց Իր անխառնելի Աստվածությանը: Երկու կատարյալ գոյություններից մի կատարյալ գոյություն. Աստված՝ Հորից, եւ մարդ՝ Կույսից: Երկնքում՝ անմայր, եւ երկրում՝ անհայր: Հորից անժամանակ ծնվեց՝ անմայր, իսկ Կույսից ծնվեց ժամանակի մեջ՝ անհայր, որի համար էլ Աստվածածին ենք անվանում նրան, քանի որ մարմնով ծնեց Բան Աստծուն, որով մահը կործանվեց, դժոխքը խորտակվեց, եւ մահը չկարողացավ նրան տիրել, քանի որ Նրա անարատ վարքի մեջ մահվան համար տեղ չկար: Սակայն նախահոր մեղքերի պատճառով մահ ճաշակեց:

Եվ այժմ մարմնով վերափոխվեց [հավերժ] կենդանիների երկիրը եւ դեպի դրախտի տենչալի կենաց ծառը, ուր կան տեսակ-տեսակ հրաշափառ տունկեր, որոնք զարդափայլում են համեղ ու գունեղ պտուղներով: Ուր եդեմածին մշտաբուխ աղբյուրը, չորս բաժանված գետերով հավերժ հոսելով, ջրում եւ զվարճացնում է դրախտի տենչալի վայրը: Եվ անմարմին սուրբ սերովբեն փակ է պահում կենաց ծառի ճանապարհը, ուր այսօր վերափոխվեց սուրբ Աստվածածինը՝ միշտ կենդանի մայրը, քանի որ անմահության բաժակը ճաշակեց եւ միշտ բարեխոսում է աշխարհի համար:

Արդ, ո՛վ ամենօրհնյալ Աստվածածին, ոսկի, արծաթ, կնդրուկ եւ զմուռս չունեմ, որպեսզի, մոգերի հետ գալով, ընծայեմ հրաշափառ Ծնունդիդ կամ էլ գեղեցկատես տաճար շինեմ, այլ իմ աղքատ ու չքավոր մտքի փոքրիկ խոսքը քեզ հարմարեցրի: Ընդունի՛ր այն՝ իբրեւ քեզ հաճելի, եւ բարեխոսի՛ր մեր բոլորի Տիրոջ մոտ, որպեսզի ինձ չհեռացնի հավիտենական կյանքից, այլ արժանի դարձնի հասնել եւ անմարմին զորքերի հետ փառավորել Հորը, Որդուն եւ Սուրբ Հոգուն հավիտյանս հավիտենից. ամեն:

Աշխարհաբարի վերածեց
Մաոթա ԱՐԱԲՅԱՆԸ

ԱԿՆԱՌՈՒ ԽՐԻՄՅԱՆԱԳԵՏԸ

(ԾՆՆԴՅԱՆ 70-ԱՄՅԱԿԻ ԱՌԹԻՎ)

Վաստակաշատ պատմաբան, պատմագիտության դոկտոր Էմմա Աշոտի Կոստանդյանը այս տարի թեւակոխեց իր կյանքի յոթերորդ տասնամյակը:

Ծնվել է Վանաձորում, արհեստավորի ընտանիքում: Միջնակարգ կրթությունը ստացել հայրենի քաղաքում: 1951 թ. ընդունվել եւ 1956 թ. գերազանցության դիպլոմով ավարտել է Երեւանի պետհամալսարանի բանասիրական ֆակուլտետը:

1958-ին աշխատանքի անցել Գիտությունների ազգային ակադեմիայի Պատմության ինստիտուտում՝ որպես լաբորանտ, ապա սովորել նույն ինստիտուտի ասպիրանտուրայում: Ուսումնառության տարիներին նրա գիտական ղեկավարն է եղել ականավոր պատմաբան, ԳԱ ակադեմիկոս Մկրտիչ Ներսիսյանը, որից շատ բան է սովորել: Է. Կոստանդյանի գիտական քայլերին իր մեծ նպաստն է բերել նաեւ մեծանուն պատմաբան Աշոտ Հովհաննիսյանը:

1971 թ. Է. Կոստանդյանը պաշտպանել է թեկնածուական ատենախոսություն՝ «Գարեգին Սրվանձտյանցի հասարակական-քաղաքական գործունեությունը» թեմայով, որը լույս է տեսել 1979 թ.:

Լայն եւ ընդգրկուն է Է. Կոստանդյանի գիտական հետաքրքրությունների շրջանակը: Նա տարիներ շարունակ հետազոտել է Մկրտիչ Խրիմյանի կյանքն ու հասարակական-քաղաքական գործունեությունը, տեսական եւ հոգեւոր ժառանգությունը եւ հրապարակել մի շարք ուշագրավ հոդվածներ:

1999 թ. պաշտպանել է դոկտորական ատենախոսություն՝ «Մ. Խրիմյան. հասարակական-քաղաքական գործունեությունը» թեմայով, որն առանձին գրքով հրատարակվեց 2000 թ.:

Է. Կոստանդյանը հեղինակակից է փաստաթղթերի գիտական երկու ժողովածուների:

2003 թ. լույս տեսավ վաստակաշատ հետազոտողի երրորդ մենագրությունը՝ «Կոստանդնուպոլսի «Արեւելք» օրաթերթը» խորագրով: Հրատարակության գործընթացում է մի այլ՝ «19-րդ դարի 80-ական թվականների արեւմտահայ մշակութային եւ հասարակական-քաղաքական կյանքի դրվագներ» մենագրությունը:

Է. Կոստանդյանը խորությամբ հետազոտել է հայ հոգեւորականության ունեցած դերն ու նշանակությունը 19-րդ դարավերջին հայ ազգային-ազատագրական մաքառումներում:

Բավական պատկառելի մի ժամանակահատված է արդեն, ինչ Է. Կոստանդյանը պաշտոնավարում է պատմագիտական մտքի կաճառում, ուր այժմ վարում է նոր պատմության բաժնի վարիչի պարտականությունները:

Ձեռքբերումներով ու գիտական արժեքավոր պրպտումներով լի է նրա անցած ճանապարհը:

Տարիներ շարունակ Է. Կոստանդյանը հայոց պատմության շունչն ու ոգին է փոխանցել մատաղ սերնդին՝ դասավանդելով հանրապետության մի շարք միջնակարգ ու բարձրագույն կրթօջախներում:

Ներկայումս նա աշխատում է «Մաղաքիա Օրմանյանի հասարակական-քաղաքական եւ գիտական գործունեությունը» ուսումնասիրության վրա:

Է. Կոստանդյանը խմբագրել է բազմաթիվ աշխատություններ, զեկուցումներով հանդես եկել միջազգային եւ հանրապետական գիտաժողովներում, ղեկավարել ասպիրանտների աշխատանքները:

Նրա առանձին հոդվածներ նվիրված են Հայ Առաքելական եկեղեցու ականավոր գործիչներին, պետության, եկեղեցու եւ ժողովրդի փոխհարաբերություններին:

Հայ գիտական հասարակայնությունը մշտապես հետաքրքրությամբ է սպասում վաստակալեցուն գիտնականի նորանոր աշխատությունների եւ հոդվածների երեւան գալուն:

Արմեն ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ
Պատմ. գիտ. թեկնածու

ԱԼԵՔՍԵՅ ՕՍԻՊՈՎ

Ո՞Վ Է ԱՍՏՎԱԾ

(մասնակի կրճատումներով)

Սկիզբը՝ թիվ 14, 15

Քրիստոնեությունից դուրս զանազան պատկերացումներ կան Աստծո մասին: Ընդ որում, Նրա բարձրագույն ըմբռնումը, որին հարում էին տարբեր կրոններն ու որոշ հին փիլիսոփաներ, հանգում էր արդար Դատավորի, բարձրագույն Ճշմարտության, կատարելագույն Բանականության վարդապետություններին: Իսկ այն, որ Աստված Սեր է, մինչ Քրիստոսը ոչ ոք չգիտեր: Ահա մի օրինակ: Մեր Եկեղեցում կա Իրանի մահմեդականների հետ երկխոսության հանձնաժողով: Մի անգամ հարց բարձրացվեց Աստծո բարձրագույն հատկության եւ առաքինության մասին: Հետաքրքիր էր, որ մահմեդական աստվածաբանները մեկը մյուսի ետեւից խոսում էին, թե այդ հատկությունը արդարությունն է: Մենք պատասխանեցինք. «Եթե այդպես է, ուրեմն ամենաարդարը համակարգիչն է: Եվ մի՞թե դուք չեք դիմում Ալլահին՝ «ամենաողորմած եւ բարեգութ»: Նրանք ասացին. «Այո, բարեգութ, բայց Դատավոր: Նա արդար է դատում, եւ դրա մեջ է արտահայտվում Նրա գթասրտությունը»: Ինչո՞ւ ոչ քրիստոնեական գիտակցությունը չգիտեր եւ չգիտի, որ Աստված հենց Սեր է եւ ուրիշ ոչինչ: Որովհետեւ մարդկանց մոտ խեղաթյուրվել է սեր հասկացությունը: Մարդկային խոսքում սեր ասելով հասկանում են բացարձակ ներում, պատժի բացակայություն, այսինքն՝ կամայականության ազատություն: Արա ինչ ուզում ես. ահա ինչ է «սերը» մարդկայնորեն: Մենք մեր ընկերոջն ամեն ինչ ներում ենք, իսկ ով տհաճ է մեզ՝ կառչում նրա յուրաքանչյուր մանրուքից: Մեր մեջ աղավաղվել է սեր հասկացությունը: Իսկ քրիստոնեությունը վերադարձնում է դրա ճշմարիտ ընկալումը:

Ի՞նչ է քրիստոնեական սերը: «Աստված այնքան սիրեց աշխարհը, որ մինչեւ իսկ Իր Միածին Որդուն տվեց, որպեսզի, ով Նրան հավատում է, չկորչի, այլ ընդունի հավիտենական կյանքը» (Հովհ. Գ 16): Սերը զոհաբերություն է: Բայց ո՛չ կույր զոհաբերություն: Տեսե՛ք, թե Քրիստոսն ինչպես էր հակազդում չարին. «Օձեր, իժերի ծնունդներ» (Մատթ. ԻԳ 33): Վերցնում էր մտրակը եւ վռնդում տաճարում առեւտուր անողներին, շուռ տալիս նրանց սեղանները: Հիշում եմ արքեպիսկոպոս Ալեքսանդր Տյան-Շանսկու գրքից մի դրվագ, ուր նա 14-15 տարեկան էր: Նա գրում է. «Ես ինչ-որ գրքույկ վերցրի եւ սկսեցի զննել նկարներից մեկը, որտեղ պատկերված էր ձիերի զուգավորումը: Եվ հանկարծ մայրս նկատեց: Ես երբեք չէի տեսել նրան այդքան բարկացած: Քնքուշ ու բարի մայրս զայրույթով խլեց գիրքն իմ ձեռքից: Դա սիրո ցասում էր, որը երախտագիտությամբ եմ հիշում ողջ կյանքում»:

Մարդիկ չգիտեն՝ ինչ է սիրո ցասումը, եւ սիրո տակ հասկանում են միայն ավելորդ ներողամտությունը. եթե Աստված Սեր է, հետեւաբար՝ արա ինչ ուզում ես: Այստեղից էլ հասկանալի է դառնում, թե ինչու են միշտ բարձրագույն առաքինություն համարել ու համարում արդարությունը: Մենք տեսնում ենք, որ նույնիսկ քրիստոնեության պատմության մեջ այդ վեհ վարդապետությունն աստիճանաբար անտեսվել է, խեղաթյուրվել:

Աստված-Սեր քրիստոնեական վարդապետությունը խորապես ընկալել եւ բացահայտել են սուրբ հայրերը: Սակայն պարզվում է, որ այդ ընկալումը հոգեբանորեն անմատչելի է հին մարդու համար: Դրա վառ օրինակը փրկաբանության կաթոլիկ վարդապետությունն է: Ա. Խոմյակովի դիպուկ բնորոշմամբ՝ այն նման է Աստծո եւ մարդու միջեւ դատական անդադար հայցի: Սա սիրո՞ հարաբերություն է: Ո՛չ՝ դատի: Մեղք գործեցիր՝ համապատասխան վճարով բավարարիր Աստծո արդարադատությանը, քանզի մեղքով վիրավորեցիր Աստվածությանը: Նրանք նույնիսկ չեն հասկանում, որ Աստծուն անհնար է վիրավորել, որովհետեւ հակառակ դեպքում Նա ոչ թե ամենաերանելի, այլ ամենատառապող Էությունը կլիներ: Եթե Աստված անդադար վիրավորվում է մարդկային մեղքերից, անդադար բարկանում մեղավորների վրա, ապա ինչ երանության, ինչ սիրո մասին կարելի է խոսել: Այս դեպքում Նա դատավոր է: Այստեղից էլ հորինվել է մարդու արժանավոր, նույնիսկ գերարժանավոր գործերի մասին հպարտ վարդապետությունը, որ նա կարող է ունենալ Աստծո առաջ: Այստեղից էլ ծագում են Քրիստոսի Զոհաբերության՝ որպես վճար Աստծո արդարադատության, քավարանի, ինդուլգենցիայի վարդապետությունները: Կաթոլիկ ողջ վարդապետությունը հանգում է հինկտակարանյան «ակն ընդ ական, ատամ ընդ ատաման» դրույթին: Այն ամբողջությամբ բխում է Աստծո՝ խորապես խեղաթյուրված ըմբռնումից:

Իսկ եթե Աստված Սեր է, ապա ինչպե՞ս հասկանալ այդ Սերը: Մարդիկ տառապո՞ւմ են: Այո: Մի՞թե մարդիկ իրենց մեղքերի համար չեն պատժվում: Պատժվում են եւ այն էլ ինչպես: Մենք դա կարող ենք ապացուցել մեր եւ այլոց փորձով: Թե՛ Սուրբ Գիրքը, թե՛ սուրբ հայրերը խոսում են պատժի մասին: Ուրեմն ինչ, Աստված Արդարությո՞ւն է: Պարզվում է՝ ո՛չ: Երբ մարդկային դժբախտությունն ու տառապանքը գնահատում են որպես Աստծո պատիժ, այսինքն՝ վրեժ՝ մեղքերի դիմաց, ապա մեծ սխալ են գործում: Ո՞վ է պատժում թմրամոլին, ո՞վ է պատժում նրան, ով իրեն ցած է գցում երկրորդ, երրորդ հարկից ու ջարդում ոտքն ու ձեռքը: Ո՞վ է պատժում հարբեցողին: Աստծո վրե՞ժն է: Իհարկե ո՛չ: Այդ տառապանքները բնական հետեւանք են արտաքին աշխարհի օրենքների խախտման: Նույնն է պատահում մարդուն եւ հոգեւոր օրենքները խախտելիս, որոնք առաջնային են, քան ֆիզիկական, կենսաբանական, հոգեբանական եւ մյուս օրենքները: Իսկ Աստված ի՞նչ է անում: Աստծո բոլոր պատվիրանները հոգեւոր օրենքների հայտնություն են եւ նյութական օրենքների նման՝ յուրօրինակ զգուշացում մարդուն: Եթե ուզում եք այսպես ձեւակերպենք, որ Աստված խնդրում է մեզ, թե մի՛ վնասեք ձեզ, մեղք մի՛ գործեք, մի՛ թռեք հինգերորդ հարկից, մի՛ նախանձեք, մի՛ գողացեք, մի՛ խաբեք, մի՛...

Դրանով դուք ձեզ եք վնասում, քանզի յուրաքանչյուր մեղք իր մեջ պատիժ է կրում:

Հիշում եմ, երբ փոքր էի, ձմեռվա մի օր մայրս ասաց, որ երբ ցուրտ է, չի կարելի լեզուն կպցնել դռան երկաթե բռնակին: Հենց մայրս շրջվեց, լեզուս կպցրեցի եւ... ճիչս աշխարհը բռնեց: Ես դա լավ հիշեցի եւ այդ «մեղքը» այլեւս չկրկնեցի: Ինձ մայրս չպատժեց, նա իմ լեզուն չկպցրեց երկաթե բռնակին: Ես չցանկացա ընդունել օրենքներն ու պատժվեցի: Այդպես եւ Աստված է մեզ «պատժում»: Մեր տառապանքներն Աստծո վրեժը չեն: Աստված Սեր է եւ մեզ նախօրոք զգուշացնում է, հորդորում, խնդրում. «Այդպես մի՛ վարվեք, քանի որ դրան անպատճառ կհետեւի ձեր տառապանքն ու վիշտը»:

Բայց այն մտայնությունը, որ Աստված վրեժ է լուծում եւ պատժում, լայնորեն տարածված եւ խորապես արմատավորված մոլորություն է: Իսկ կեղծ գաղափարը ծնում է համապատասխան հետեւանքներ: Կարծում եմ՝ շատ եք լսել մարդկանց, ովքեր վրդովված են Աստծուց: Ըմբոստանում են Աստծո դեմ. «Ի՞նչ է, ե՞ս եմ բոլորից մեղավորը: Ինչո՞ւ Աստված ինձ պատժեց»: Դժգոհում են, որ երեխաները լավը չեն, ինչ-որ բան այնպես չէ, գործերը թարս են գնում: Ամենուր կլսեք. «Ի՞նչ է, ե՞ս եմ բոլորից մեղավոր: Ահա ինձանից վատը կա, բայց ապրում է բարօրության մեջ»: Այսպես հասնում են աստվածանարգության, անեծքների, ատվածմերժության: Ինչի՞ց է բխում այս ամենը: Հրեա-հեթանոսական աղճատված աստվածըմբռնողությունից: Ոչ մի կերպ չեն կարողանում հասկանալ ու ընդունել, որ Նա ոչ մեկից վրեժ չի լուծում, որ Նա մեծագույն Բժիշկն է՝ միշտ պատրաստ օգնելու մեղքերն անկեղծորեն զղջացողին եւ ի խորոց սրտի ապաշխարողին: Նա վեր է մեր վիրավորանքներից: Հիշեք Հովհաննու Հայտնության հրաշալի խոսքերը. «Ահավասիկ Ես դռան առաջ եմ եւ բախում եմ. եթե մեկը ականջ դնի Իմ ձայնին եւ բաց անի դուռը, կմտնեմ նրա մոտ եւ կընթրեմ նրա հետ, եւ նա՝ Ինձ հետ» (Հայտն. Գ 20):

Թարգմանությունը՝
Ավետ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆԻ

ՀՈԳՈՒ ՊՈՌԹԿՈՒՄՆԵՐ

«Մուղնի» հրատարակչությունն այս տարի լույս է ընծայել Խոր Վիրապ վանքի վանահայր Տ. Զարեհ վրդ. Կաբաղյանի «Ոտնաձայներ տիեզերքում» բանաստեղծությունների ժողովածուն՝ մեկենասությամբ տեր եւ տիկին Անուշավան եւ Անուշ Շահինյանների: Ընթերցողին ժողովածուն ներկայացնելու լավագույն կերպը համարեցինք հեղինակի՝ գրքում զետեղված «Երկու խոսք»-ը:

«Եվ Աստված մարդուն ստեղծեց Իր պատկերով...» *(Ծննդ. Ա 27)*

Աստվածապարգեւ այս երեւույթն արտահայտվեց ոչ միայն մարդու եւ Աստծու ֆիզիկական նմանությունը շեշտադրելու, այլեւ Աստված-մարդ հոգեւոր-բարոյական կենսակերպի շարունակականությունն ընդգծելու, Սրբազան ուխտը հավերժացնելու համար: Մարդը, բանականություն ստանալով, բացելով աչքերը կյանքի խավարի առջեւ, պետք է լուսավորեր եւ լուսավորվեր, դառնար Աստծու զավակը, արարեր, կերտեր, ստեղծեր իրեն շնորհված կարողությամբ, աստվածաշնորհ սիրով, ամրացներ իր եւ Բարձրյալի միջեւ ստեղծված Սրբազան ուխտը: Իսկ այդ ուխտը ծնվեց մարդու հոգու ու սրտի խորքերից եւ, բարձրանալով, ամրագրվեց տիեզերական անծիրում: Ահա թե ինչու մարդու ստեղծման առաջին իսկ պահից մարդկային պատմությունը զարգացավ ու առաջադիմեց աստվածային հայտնության եւ մարդու աշխարհընկալման երեւույթի միաշաղկապումից: Եվ աստվածային իմաստության ու մարդկային մտքի միախառնումից ծնվեց Գիրք Գրքոցը, որով մեզ փոխանցվեց Աստծո շունչը՝ «Թող լույս լինի» պատգամով: Աստվածային սերը դարձավ սիրո աղբյուր: Մարդն, ընդունելով այդ, սկսեց ընթանալ աշխարհճանաչողության աստիճանական ճանապարհով: Իսկ այդ երկար ճանապարհին բազում էին խոչընդոտները, անկումներն ու վերելքները, ինչպես նաեւ հավերժաբար ձգվող չարի ու բարու անզիջում պայքարը: Այդ ճանապարհին, սակայն, մարդուն միշտ լսելի եղան բարու տիեզերական ոտնաձայները, որոնք ոչ միշտ առաջնորդեցին նրան:

Բանաստեղծությունների փոքրիկ այս գրքույկում փորձել եմ այդ ամենն արտահայտել չափածո խոսքով, որը միտված է մերժելու չարը, ընդգծելու բարին, գեղեցիկը, ինչպես նաեւ գթասրտությունն ու արդարամտությունը, որոնք այնքան ներդաշնակ ընդգծված էին պաշտելի հորս՝ երջանկահիշատակ Հարություն Եսայու Կաբաղյանի ներաշխարհում: Եվ նրա խնկելի եւ անմեռ հիշատակին էլ ձոնել եմ ժողովածուն:

Դիմելով ընթերցողներիս՝ կցանկանայի, որ իմ համեստ գրությունները դիտարկեն ոչ իբրեւ գեղարվեստական արժեքներ, այլ որպես կյանքի տարբեր հրամայականների ներքո, տարբեր պարագաներում հոգեւորականի սրտից ու հոգուց պոռթկած զգացմունքների արտահայտություն: Ես նպատակս իրականացած կհամարեմ, եթե համոզվեմ, որ խոհերս կարողացել եմ հասցնել ընթերցողին, եւ որ դրանք օգնել են մտորել մարդկային այն հատկանիշների շուրջ, որոնք Արարիչը պարգեւել է մեզ եւ Իր օրհնակով ցանկացել է զուլալ ու ներդաշնակ պահել դրանք մեր մեջ: Ես նաեւ երջանիկ կլինեմ, եթե հոգուս այս պոռթկումները մեկ անգամ եւս կարողանան հուշել մարդկանց, որ Աստված մեզ ստեղծել է Իր պատկերով, եւ մենք Տիրոջ տաճարը միշտ կանգուն պետք է պահենք մեր հոգիներում:

Այսպես միայն կհաղթենք չարին:

> Ժամանակի յուրաքանչյուր ծփանք հուշարձանի վրա դնում է իր ստվածքը, յուրաքանչյուր սերունդ՝ իր շերտը, եւ յուրաքանչյուր անհատ ավելացնում է իր քարը:
>
> Վ. Հյուգո

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅԱՆԸ ՎԵՐԱԲԵՐՈՂ ԱՐԺԵՔԱՎՈՐ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹՅՈՒՆ

Վերջին տասնամյակներում հայ պատմագիտության զգալի առաջընթացը, հայ ժողովրդի մշակութային ժառանգության ուսումնասիրման օրըստօրե լայնացող մասշտաբները, օտարերկրյա գիտնականների հետ ծավալած գիտական արդյունավետ համագործակցությունը հնարավորություն են տալիս եւ պահանջ առաջադրում առավել ուշադրություն դարձնելու նյութական մշակույթի՝ այդ թվում ճարտարապետության եւ շինարվեստի կնճռոտ, հստակեցման կարոտ հարցերի ուսումնասիրմանը: Դա վերաբերում է նաեւ 8-9-րդ դարերի հայ ժողովրդի շինարարական-ճարտարապետական գործունեությանը, որին եւ նվիրված է ճարտարապետության դոկտոր Գառնիկ Շախկյանի «Հայ ժողովրդի ճարտարապետական-շինարարական գործունեությունը VIII-IX դարերում» մենագրություն-դասագիրքը («Անահիտ» հրատարակչություն, 2004, պետական պատվերով):

Մեր ժողովրդի ճարտարապետական-շինարարական գործունեությունը հաճախ է արգելակվել, կասեցվել օտարերկրյա բռնատիրությունների ծանր լծի եւ հարստահարիչ քաղաքականության հետեւանքով: Այդպիսին է եղել խնդրո առարկա ժամանակահատվածը, երբ Հայաստանը հիմնականում գտնվում էր Արաբական խալիֆության տիրապետության տակ: Այդ շրջանը բնութագրվում է որպես «մեռյալ վիճակ» եւ մեր ժողովրդի պատմության մեջ շինարարական-ճարտարապետական գործունեության առումով չի շրջանառվում:

Քննվող թեմայի շրջանակները լայն են եւ տարողունակ: Հեղինակը գիտական մեծ խնամքով եւ պատշաճորեն է կատարել է 8-9-րդ դարերի հայ ժողովրդի ոչ միայն շինարարական-ճարտարապետական գործունեության բազմակողմանի եւ մանրակրկիտ ուսումնասիրություն, այլեւ հնագիտական, վիմագրական, պատմաբանասիրական եւ այլ բնույթի լայնածավալ հետազոտական աշխատանք:

Պարզվում է, որ արաբական տիրապետության լուծը Հայաստանի համար չի եղել միանշանակ. տարբեր ժամանակներում եւ տարբեր վայրերում այն ունեցել է տարբեր դրսեւորումներ: Կենտրոնական հարթավայրային շրջանների համեմատ բարձրադիր ծայրամասային շրջանները (Սյունիք, Վասպուրական, Արցախ, Վայոց Ձոր, Գուգարք եւ այլն) պակաս չափով են ենթարկվել ասպատակությունների: Դրանց զգալի մասը, չնայած երկրի տնտեսական ընդհանուր անկումին, կարողացել է պահել տիրույթները, նույնիսկ ընդարձակել, զարգացնել ավատատիրական հարաբերությունները, ապրել համեմատաբար ապահով եւ վերընթաց կյանքով: Կախված Արաբական խալիֆության ներքին ու արտաքին աննպաստ վիճակից՝ Հայաստանում ժամանակ առ ժամանակ ստեղծվել են շատ թե քիչ նպաստավոր պայմաններ, որոնք եւ հայ ժողովրդի հոգեկան ու ֆիզիկական ներունակ հնարավորությունների հետ միասին հող են հանդիսացել ճարտարապետական-շինարարական գործունեության համար: Պարզված է, որ այս դարերում չի դադարել երկրի սոցիալ-տնտեսական զարգացումը, շարունակվել են առեւտուրը, արհեստագործությունը, դրամահատությունը, գիտամշակութային կյանքը, որոնց տվյալները հավաստում են, որ Հայաստանը 8-րդ դ. կեսից սկսած գտնվել է արաբամահմեդական երկրների (Սիրիա, Միջագետք, Իրան, Իրաք եւ այլն) առեւտրատնտեսական եւ մշակութային շրջանակում:

Հեղինակը, քայլ առ քայլ պարզելով ճարտարապետական-շինարարական գործունեության նախադրյալները, մեծապես կարեւորել է փաստական նյութի, ճարտարապետական-շինարարական իրողությունների ճշմարտացի բացահայտումը՝ հետեւելով Ի. Պավլովի այն խոսքին, թե «Որքան էլ կատարյալ են թռչնի թեւերը, դրանք առանց օդին հենվելու երբեք չեն կարողանա թռչնին վեր բարձրացնել: Փաստերը՝ դրանք գիտնականի օդն են, առանց դրանց նա երբեք չի կարող վեր բարձրանալ»:

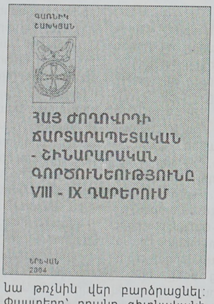

Վերլուծության արդյունքներով հիմնավորվում է, որ 8-9-րդ դդ. արգասիք են Դվինի քաղաքացիական եւ ամրաշինական կառույցների մի մասը, Արամուսի, Կումայրիի, Քոլատակի, Անիի Պալատական, Սեւանի, Շողագավանքի եկեղեցիները, Նախճավանի Արտավազդ Կամսարականի դամբարանը, Բարեկամավանի վկայարանը, Դսեղի հուշակոթողը: Քննվող դարաշրջանին են վերաբերում հայոց վաղագույն վանքային համալիրներից շատերի (Տաթեւ, Սեւան, Հայրավանք, Շողագավանք, Հերիեր, Արդվի) առաջին եկեղեցիների կառուցումը, ասել է թե՝ համալիրների հիմնադրումը: Այդ դարաշրջանում է կատարվել հայ ժողովրդի մշակութային այնպիսի վիթխարի երեւույթի սկզբնավորումը, ինչպիսին խաչքարային արվեստն է:

8-9-րդ դարերի են վերաբերում պատմամատենագրական տեղեկություններով հավաստվող եւ որոշակիորեն թվագրված Արամուսի կաթողիկոսարանը, Մուշի Ս. Փրկիչ, Մավրակի եկեղեցիները, Ագրճկույսի դաստակերտը, Կարինի, Կամախի, Օձբերդի, Մողաքարի, Վանի միջնաբերդի պալատական եւ այլ շինարարական իրողությունները: 9-րդ դ. երկրորդ կեսին է վերաբերում ավելի վաղ սկսված ֆեոդալական ինքնավարության խորացման գործընթացը, որը մշակույթի՝ հատկապես ճարտարապետության բնագավառում դրսեւորվեց հայոց ճարտարապետական դպրոցների (Շիրակ-Արարատյան, Տարոն-Վասպուրականի, Սյունյաց, Գուգարքի, Արցախյան) ուրվագծմամբ:

Կառույցների ճարտարապետական-հորինվածքային առանձնահատկությունների տվյալներով հեղինակը հիմնավորում է, որ քննվող շրջանի կառույցները վերարտադրում են նախորդ դարերում լայնորեն տարածված հորինվածքային տիպերը (միանավ թաղածածկ դահլիճներ, քառաթեւ կենտրոնագմբեթ, գմբեթավոր բազիլիկ, խաչաձեւ 3/4 հենախորշերով, գմբեթավոր սրահի տիպի եկեղեցիներ եւ այլն)՝ դարաշրջանին հատուկ ոճական, համաչափական, կառուցողական եւ այլ փոփոխություններով:

Միանգամայն արդարացված եւ տրամաբանական է հեղինակի այն մտահանգումը, որ 8-9-րդ դարերի ստեղծագործական եւ շինարարական գործունեությունը չեն կարող որպես կաշկանդված բնութագրվել:

8-9-րդ դարերն ընդգրկող ժամանակաշրջանը, լրացնելով վաղ միջնադար-զարգացած միջնադար ընդունված խզումը, հանդիսանում է այդ երկու դարաշրջաններն իրար միացնող անցումային փուլ (ոչ միայն ժամանակագրական, այլ ինչ-որ չափով նաեւ հորինվածքային առումով), եւ, չնայած նախորդ փուլի համեմատ իր պակաս դրսեւորմանը, կարեւոր դերակատարություն ունեցավ վաղ միջնադարյան կառուցողական ավանդույթների, ստեղծագործական նկարագրի պահպանման համար:

Ուշագրավ դիտարկումներով հեղինակը վկայում է, որ արաբամահմեդական պետական կազմավորման մեջ մտնող ժողովուրդների մի մասը՝ ինչպես հայերը, դիմակայեց եւ պահպանեց լեզվական, ազգային նկարագրի, կրոնական եւ մշակութային կյանքի (այդ թվում՝ ճարտարապետության) անաղարտությունը եւ անկախությունը: Ավելին՝ շոշափելի եւ ակնհայտ է դառնում հայ ճարտարապետական ավանդույթների ազդեցությունը արաբամահմեդական միջավայրի վրա՝ պայմանավորված հիմնականում մշակութային զարգացման առավել բարձր մակարդակով, Հայաստանից դուրս՝ խալիֆության տարածքում կատարվող շինարարական աշխատանքներին հայ վարպետների, գործավորների հարկադրական կամ կամավոր մասնակցությամբ:

Շարադրանքն ուղեկցվում է անհրաժեշտ, հարուստ ու շքեղ պատկերագրական նյութով, որը մատչելի եւ առարկայական է դարձնում պատմատեսական եզրահանգումները, դրանք կերպավորում փաստական հենքով:

Աշխատությունը հիմք է տալիս վերանայելու ավանդաբար գոյություն ունեցող կարծիքը՝ 8-9-րդ դարերի Հայաստանում շինարարական կյանքի վերաբերյալ, ամբողջացնելու հայ ճարտարապետության միջնադարյան փուլի նկարագիրը, ճշգրտելու ժամանակագրական պարբերացումը եւ այլն:

Գ. Շախկյանի «Հայ ժողովրդի ճարտարապետական-շինարարական գործունեությունը VIII-IX դարերում» գիրքն արժեքավոր ներդրում է հայ ճարտարապետության պատմատեսական գիտության հարստացման, տիպաբանական, գեղարվեստական, կառուցվածքային եւ այլ հատկանիշների ճշգրտման ու խորացման եւ ամենակարեւորը՝ հայ ճարտարապետական մշակույթի մոտ 180-ամյա շրջանն ընդգրկող սպիտակ էջերը լրացնելու առումով:

Արտակ ՂՈՒԼՅԱՆ
Ճարտարապետության թեկնածու

ՔՐԻՍՏՈՆՅԱ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Կրոնական, մշակութային, լրատվական երկշաբաթաթերթ

Հիմնադիր՝
Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին

Հրատարակիչ՝
Ս. Էջմիածնի Քրիստոնեական դաստիարակության կենտրոն

Գլխավոր խմբագիր՝
Աստղիկ Ստամբոլցյան

Գրանցման վկայական՝ 624
Խմբագրության հասցեն՝
ք. Վաղարշապատ, ՔԴԿ

հեռախոս՝
(0+31) 54510
Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի տպարան
Ստոր. տպագր. 2.09.2004թ.

Տպաքանակը՝ 2500
Գինը՝ 50 դրամ